

İHYA

İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi
International Journal of Islamic Studies

İSLÂM ÖNCESİ VE SONRASI DÖNEMDE ARAPLARDA KADIN SÜNNETİ

IN THE PRE-ISLAMIC AND POST- ISLAMIC PERIOD FEMALE CIRCUMCISION
(FEMALE GENITAL MUTILATION) IN ARABS

Necmi SARI

Dr. Öğr. Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri
Hadis Anabilim Dalı

necmisari@ibu.edu.tr, orcid.org/0000-0003-0910-7691

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 19 Nisan 2022 / 19 April 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 05 Temmuz 2022 / 05 July 2022

Yayın Tarihi / Published: 14 Temmuz 2022 / 14 July 2022

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Temmuz-Güz/ July – Autumn 2022

Cilt / Volume: 8, Sayı / Issue: 2, Sayfa / Pages: 1031-1064.

Cite as / Atıf: Sarı, Necmi. “İslâm Öncesi ve Sonrası Dönemde Araplarda Kadın Sünneti [In The Pre-Islamic and Post- Islamic Period Female Circumcision (Female Genital Mutilation) in Arabs]”. İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi- İhya International of Islamic Studies 8/2 (Temmuz/July 2022), 1032-1064.

Plagiarism / İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ihya>

Öz

Hz. İbrâhim'in eşi Hz. Hâcer'den miras kaldığı belirtilen kadın sünneti uygulaması, Araplar arasında İslâm öncesi dönemde yaygın bir şekilde yapılmaktaydı. Kadın sünneti uygulamasına yönelik Kur'ân'da bir hüküm yer almamakla beraber Hz. Peygamber, sahâbe ve tâbiînden rivâyet edilen birçok hadiste bu uygulamaya İslâm sonrası dönemde de devam edildiği anlaşılmaktadır. Kadın sünnetine ve sonrasında tertip edilen sünnet merasimine yönelik birtakım rivâyetler merfû, diğer birtakım rivâyetler ise mevkûf ve maktû hadislerdir. Bu rivâyetlerin hepsi kadın sünneti âdetinin Hz. Peygamber, sahâbe ve tâbiîn dönemlerinde yaygın bir şekilde tatbik edildiğini göstermektedir. Bu çalışmada kadınların sünnet edilmesine yönelik rivâyetlerin geçtiği hadis ve tarih kaynaklarından yararlanılmış, ayrıca bu rivâyetler hakkında görüş beyan eden ulemânın görüşlerini tespit etmek için hadis şerhleri yanında kısmen tefsir ve fıkıh eserlerine de başvurulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Kadın, Sünnet/hafd/hifâd, İslâm Öncesi ve Sonrası Dönem, Rivâyetler.

Abstract

Hz. Ibrahim's wife The practice of female circumcision, which is stated to be inherited from Hagar, was widely practiced among Arabs in the pre-Islamic period. Although there is no provision in the Qur'an regarding the practice of female circumcision, In many hadiths narrated from the Prophet, companions and followers, it is understood that this practice continued in the post-Islamic period. Some narrations about female circumcision and the circumcision ceremony organized after it are merfû, and some other narrations are mawqûf and maqtû hadiths. All of these narrations are about the tradition of female circumcision, It shows that it was widely practiced in the periods of the Prophet, Companions and Tabi'un. In this study, hadith and historical sources regarding the circumcision of women were used, and besides hadith commentaries, tafsir and fiqh works were also used to determine the views of the scholars who expressed their opinions about these narrations.

Key Words: Hadith, Female, Circumcision/hafd/hifâd, Pre-Islamic and Post-Islamic Period, Narrations.

Extended Abstract

There is no explanation in the holy books of all three religions regarding the circumcision of girls. This custom, which is more common among Muslims, is also partially practiced among Jews and Christians. The practice of female circumcision, which is stated to be inherited from Abraham's wife Hagar, was widely practiced among Arabs in the pre-Islamic period. Information on this issue is included in many sources related to Arabic Language and Literature, as well as history and hadith books. The language-culture relationship also confirms this point.

Although there is no provision in the Qur'an regarding the practice of female circumcision in the post-Islamic period, expressions that both envisage female circumcision and talk about circumcision ceremonies held after circumcision are used in many hadiths. Some of these narrations are merfū hadiths, while others are mawqūf and maqtū hadiths. The ones that are valid among these narrations are merfū hadiths the Umm Attia Al-Ansariyya hadith and the "makruma" hadith. Mawqūf hadiths; Hamza, the three caliphs Omar, Othman and Ali, Maymune and Aisha the wives of the Prophet, and the other two companions Zaid bin Thabit Al-Ansari and Othman bin Abi Al-As hadiths. The maqtū narrations are Al-Hassan Al-Basri, Amr bin Dinar, Rabia bin Abi Abdul Rahman, Zaid bin Aslam and Yahya bin Said Al-Ansari hadiths. All of these narrations show that the custom of female circumcision was widely practiced in the periods of the Prophet, Companions and Tabi'un.

There is no definite information about circumcision weddings held during the time of the Prophet. Companion Othman bin Abi Al-As It is reported that did not attend the dinner organized for the circumcision wedding, stating that there was no such practice in the time of the Prophet. According to another narration of the same hadith Othman bin Abi Al-As the fact that did not participate in this meal was associated with the fact that this meal was arranged because of the circumcision of a girl. This narration also indicates that the sunnah meals in question began to appear during the time of the Companions. As a matter of fact, according to the narrations, invitations and entertainment were organized in the circumcision weddings and ceremonies of women during and after the Companions period, as in the circumcision weddings of men. As a matter of fact, it is reported that Aisha approved the arrival of someone to entertain the children during the circumcision of her nieces. Again Zaid bin Thabit Al-Ansari It is reported that gave a wedding dinner to his daughter in his circumcision, and on this occasion, immigrants and Ansars gathered.

In the time of Tabi'in, there were artists who gained fame with the songs they sang accompanied by def and kudum at circumcision weddings. As a matter of fact, Ata bin Abi Rabah invited Ghareez, Ibn Surayj and Abjar, who were the most famous singers of that period, to sing at his son's circumcision wedding.

During the Umayyad period, the rich or the rulers gave big invitations and organized entertainments while having their own children circumcised. They also circumcised their poor children for this reason. At that time, the public knew such invitations as an opportunity to have fun and participated. Classical fuqaha view on female circumcision in Islamic law; "wajib" in Shafiis, in Hanafi, Maliki and Hanbalis, it is in the form of "sunnah". Although most of the jurists of our time agree on the legitimacy of female circumcision, they are of the opinion that female circumcision is customary. Some Egyptian scholars, who consider the practice of female circumcision as a part of good morals, have fatwas that consider the provision of female circumcision to be recommended. The general opinion is that this practice is more customary than a religious responsibility/worship. The reasons and reasons for circumcision of girls vary according to beliefs and cultures. If circumcision of girls is not beneficial for them, there is no harm or sin in abandoning circumcision, as some fiqh scholars have stated. As a matter of fact, female circumcision is harmful to health, according to the majority of medical professionals, therefore it is not appropriate. In addition to its medical harm, female circumcision has also been seen as ethically problematic on the grounds that it violates all the generally accepted basic ethical principles such as justice, autonomy, usefulness and non-harming. When we look at female circumcision from a legal point of view, it is not possible to consider the claim that female circumcision is uncontested, which has been generally accepted in European countries for a long time, independently of the religious and cultural values of the Christian West. In this study, hadith and historical sources regarding the circumcision of women were used, and besides hadith commentaries, tafsir and fiqh works were also used to determine the views of the scholars who expressed their opinions on these narrations.

Giriş

Kadın sünneti uygulaması İslâm öncesi dönemde Araplar arasında yaygındı. Kadın sünneti uygulamasını Hz. İbrâhim'in iki eşinden bir olan Hz. Hâcer'e dayandıran Taberî (ö. 310/923),¹ sünnet olan ilk kadının Hz. Hâcer olduğunu gösteren şu rivâyeti nakletmektedir:

"... أن سارة قالت لإبراهيم تسر هاجر فقد أذنت تك فوطئها فحملت بإسماعيل ثم إنه وقع على سارة فحملت بإسحاق فلما ولدته وكبر اقتتل هو وإسماعيل فغضبت سارة على أم إسماعيل وغارت عليها فأخرجتها ثم إنهما دعتهما فأدخلتها ثم غضبت أيضا فأخرجتها ثم أدخلتها وحلفت لنقطعن منها بضعة فقاتل أقطع أنفها أقطع أذنها فيشيينها ذلك ثم قالت لا بل أخفضها فقطعت ذلك منها فاتخذت هاجر عند ذلك ذيلا تعفي به عن الدم فلذلك خفضت النساء واتخذت ذيو لا ..."

"Hz. İbrâhim'in hanımı (ve Hz. İshak'ın annesi) Sâre, Hz. İbrâhim'in diğer eşi (ve Hz. İsmâil'in annesi) Hz. Hâcer'i Hz. İbrâhim'e verip de Hz. İbrâhim onunla münasebette bulununca Hz. Sâre, Hz. İbrâhim'den hâmile kaldı. Fakat daha sonra Hz. Sâre, Hz. Hâcer'i kıskanmış, ona kızarak Hz. Hâcer'in vücudundan et keseceğine yemin etmiştir. Sâre, yeminini nasıl yerine getireceğini düşünmüş, kulak ve burnunu keserse çirkinleşir gerekçesiyle Hz. Hâcer'i sünnet etmiştir. Hz. Hâcer de kanını gizlemek için etek giymiş ve etek giymek, sünnet olmak âdeti bundan kalmıştır."²

Hz. Sâre'nin Hz. Hâcer'e kıskançlık duyduğunu ifade eden rivâyetler Tevrat'ta da geçmektedir.³ Ancak Tevrat'ta, Hz. Hâcer'in Hz. Sâre tarafından sünnet edilmesine yönelik bir ifade yer almamaktadır. Bu durum Taberî'nin naklinin Tevrat'tan başka bir kaynaktan istifadeyle aktarılmış olabileceğini göstermektedir.⁴

Anlaşıldığına göre Hz. İbrâhim'in eşi Hz. Hâcer'in sünnet olma geleneğini, oğlu Hz. İsmâil'in soyundan geldiği belirtilen Arab-ı müsta'ribe ile Arab-ı âribe olarak bilinen Yemen asıllı Kahtânîler⁵ de devam ettirmişlerdir.⁶ Kadın sünneti uygulamasının İslâm öncesi dönemde Araplar arasında yaygın olduğuna dair bilgiler tarih ve hadis kitapları yanında Arap Dili ve Edebiyatına ilişkin birçok kitapta geçmektedir. Dil-kültür ilişkisi de bu hususu ayrıca desteklemektedir. Kur'ân'da kadın sünnetine yönelik bir ifade yer almamakla beraber kadın sünneti ve sonrası düzenlenen sünnet merasimlerinden söz eden rivâyetlerin gösterdiğine göre bu uygulama İslâm sonrası dönemde de devam etmiştir. Bir kısmı merfû bir kısmı mevkûf ve maktû olan bu rivâyetler, hadis kaynakları başta olmak üzere tarih, tefsir ve fıkıh kitaplarında yaygın bir şekilde yer almaktadır.

¹ Osman Salih Dalcı, *İslâm'da Sünnet ve Merasimleri* (İstanbul: Şelâle Yayınları, 1976), 40; Aynur Eryiğit Bader, "Sünnet Olma ve Kadın Sünneti", *Eskişenyeni: Anadolu İlahiyat Akademisi Araştırma Dergisi* 37 (Ankara, Kış 2018), 84.

² Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411/1991), 1/153.

³ *Kitâb-ı Mukaddes, Eski (Ahit/Tevrat) ve Yeni (İncil) Ahit* (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 1949, 1958, 1969), (*Eski Ahit/Tevrat*), Tekvîn, 16/1-15; 21/9-12.

⁴ Ali Osman Ateş, *İslâm'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri* (İstanbul: Beyan Yayınları, 1996), 272.

⁵ Arab-ı müsta'ribe ve Arab-ı âribe kavramları hakkında geniş bilgi için bk. Adnan Demircan, *Cahiliye Arapları* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2015), 34, 131.

⁶ Mehmet Azimli, *Cahiliyye'yi Farklı Okumak* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016), 139; a.mlf, *Siyeri Farklı Okumak* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017), 77-78; Nebi Bozkurt, "Sünnet (Hitan)", *Şâmil İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Şamil Yayıncılık, 1992), 5/460, 461; Âsaf Ataseven, *Tarih Boyunca Sünnet* (İstanbul: Boğaziçi Yayınları A.Ş., 2005), 18; Eryiğit Bader, "Sünnet Olma ve Kadın Sünneti", 83; Nüket Örnek Büken, "İstanbul Sözleşmesi Bağlamında Kadın Sünneti", *Kadın/Women 2000 Journal for Women's Studies (JWS)* 20/1 (2019), 21, 27.

1. İslâm Öncesi Dönemde Araplarda Kadın Sünneti

Arapçada hitân/الختان kelimesiyle gerek erkek gerek kadın olsun cinsel organın ucundan bir miktar derinin kesilmesi işlemi veya bu işlem sırasında kesilen yer ve sünnet mahalli/bölgesi kastedilir. Kadın sünneti kadının cinsel uzvunun üst tarafındaki derinin (prepus) ve kısmen bızırın (klitoris/dilcik) alınması şeklinde icra edilir.⁷ Hitân/hitâne aynı zamanda sünnetçinin yaptığı işe de denir. Hâtin veya hattân erkek sünnetçi için kullanılırken hâtine veya hattâne kadın sünnetçi için kullanılır.⁸ Araplar sünnet için hazırlanan yemeğe/ziyafete de hitân veya i'zâr ile aynı kökten gelen “azîra/العذيرة-i'zâr/إعذار” derler;⁹ erkek sünnetine “hitân/الختان” veya “i'zâr/إعذار”,¹⁰ kadın sünnetine ise “hafd/الخفص-hifâd/الخفاض” adını verirler.¹¹ Meselâ Sa'd b. Ebî Vakkâs (ö. 55/675) bazı arkadaşlarıyla aynı yılda sünnet olduklarını belirtmek için كُنَّا إِعْدَارَ عَامٍ وَاحِدٍ/ Biz aynı yılın sünnet çocuklarıydık) ifadesini kullanmıştır.¹²

Hitân ve i'zâr kelimeleri, hem kız hem erkek için ortak kullanılırken dilcilerin çoğunluğuna göre hafd ve hifâd kelimeleri sadece kızlar için kullanılır.¹³ Mahtûn sünnet edilmiş erkek, mahtûne ise sünnet edilmiş kadın anlamındadır. Hatîn ise sünnetli erkek/çocuk (gulâmun hatîn) ve sünnetli kadın/kız (câriyetün hatîn) için ortak anlamda kullanılmıştır.¹⁴

Arapçada sünnetsiz olan erkeklere “ağlef/الأغلف veya aklef/الأكلف”, sünnetsiz kadınlara ise “ğalfâ'/الغلفاء veya kalfâ'/الكلفاء” denir.¹⁵ Araplar hakaret maksadıyla birbirlerine (يَا ابْنَ) Ey sünnetsiz kadının oğlu/çocuğu!) ifadesini kullanırlar. Bu hitap tarzı, o kimsenin annesinin aşırı şehvetine işareten onu kötülemek için söylenmiş bir sözdür. Zira o dönemdeki yaygın kanaat, sünnetsiz kadınların sünnetli kadına göre etrafındaki erkeklere şehvet

⁷ Merdâvî, Ebü'l-Hasen Alî b. Süleymân, *el-İnsâf fî ma'rifeti'r-râcih mine'l-hilâf 'alâ mezhebi'l-İmâmi'l-mübeccel Ahmed b. Hanbel*, nşr. Muhammed Hâmid el-Fıkî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1419/1998), 1/98, 125; 2/257; İbn Teymiyye, *Ahmed b. Abdülhalîm, Fetâva'n-nisâ'*, nşr. Ahmed es-Sâyih – es-Seyyid el-Cemîlî (Kâhire: Dâru'r-Reyyân li't-Türâs, 1408/1987), 18; a.m.f., *Mecmûu'l-fetâvâ*, nşr. Abdurrahmân b. Muhammed (Riyâd: Dâru 'Âlemi'l-Kütüb, 1412/1991), 21/114.

⁸ Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer b. Muhammed, *el-Fâik fî garibi'l-hadîs* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî - Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.) 1/354; Mecdüddîn İbnü'l-Esîr, Ebü's-Seâdât el-Mübârek b. Esfîrüdîn el-Cezerî, *en-Nihâye fî garibi'l-hadîs*, nşr. Tâhir ez-Zâvâ - Mahmûd et-Tanâhî (Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye), ts. 2/10; İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem b. Manzûr, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Dâru Sâdir, 1410/1990), 13/137-138; Ramazan Altınay, *Emevilerde Günlük Yaşam* (Ankara: Ankara Okulu, Yayınları, 2006), 350.

⁹ Câhiz, Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Câhiz, *el-Buhalâ'* (Dâru ve Mektebetü'l-Hilâl, Beyrut 1419/1998), 275; nşr. Ahmed el-Avâmî Bek - Ali el-Cârim Bek (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1422/2001), 2/179; Cevherî, İsmâil b. Hammâd, *es-Sihâh Tâcü'l-lugat ve sihâhu'l-arabiyye*, nşr. Ahmed Abdülgafûr Attâr (Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1407/1987), 2/740; Mecdüddîn İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye fî garibi'l-hadîs*, 3/196.

¹⁰ Mecdüddîn İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye fî garibi'l-hadîs*, 2/10; 3/196; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 13/138.

¹¹ Zemahşerî, *el-Fâik fî garibi'l-hadîs*, I, 385; Mecdüddîn İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye fî garibi'l-hadîs*, 2/10; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 13/138.

¹² Câhiz, *el-Buhalâ'*, nşr. Dâru ve Mektebetü'l-Hilâl, 275; nşr. Ahmed el-Avâmî Bek - Ali el-Cârim Bek, 2/179; Mecdüddîn İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye fî garibi'l-hadîs*, 3/196; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 4/551.

¹³ Cevherî, *es-Sihâh Tâcü'l-lugat ve sihâhu'l-arabiyye*, 2/739.

¹⁴ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 13/137-138.

¹⁵ Mâverî, Alî b. Muhammed, *el-Hâvi'l-kebîr fî fikhi mezhebi'l-İmâmi's-Şâfî (Şerhu Muhtasari'l-Müzenî)*, nşr. Ali Muhammed Muavvaz – Âdil Ahmed Abdülmevcûd (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1419/1999), 13/433; Nevevî, Yahyâ b. Şeref, *Tahrîru elfâzi't-Tenbih ev lugatü'l-fikh*, nşr. Abdülganî ed-Dakr (Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 1408/1988), 298; el-Elbânî, Muhammed Nâsirüddîn, *Temâmü'l-minne fi't-ta'liki 'alâ Fikhi's-sünne* (Riyâd: Dâru'r-Râye, 1409/1989), 69; Salime Leyla Gürkan, “Sünnet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2010), 38/155; Dalcı, *İslâm'da Sünnet ve Merasimleri*, 14.

nazarıyla daha fazla bakabileceği yönündedir.¹⁶ Bazen de annesi sünnet olmamış bir adama kızdıklarında onu kötülemek için “İbnü’l-Bazrâ/Sünnetsiz kadının çocuğu” ifadesini kullanırlardı.¹⁷ Meselâ Emevî Devleti’nin Mekke ve Irak valilerinden biri olan Hâlid b. Abdullâh el-Kasrî’nin (ö. 126/743) annesi Hıristiyandı.¹⁸ Hıristiyanlarda sünnet olma gereği bulunmadığı için ona “Ümmü’l-Bazrâ/Sünnetsizin anası”, Hâlid’e de “İbnü’l-Bazrâ/Sünnetsiz kadının çocuğu” derlerdi. Hâlid aynı şekilde kınanınca ve kötülenince zorla da olsa annesini sünnet ettirmiştir. Emevîler devri şâiri el-A’sâ Hemdân (ö. 83/702) onu şöyle kınamaktadır:

Vallahi ben bilmiyorum, sâdece soruyorum,
Hâlid’in annesi sünnetsiz mi yoksa sünnetli mi?¹⁹
İlgili ifadenin Arapçası şöyledir:

كانت أم خالد رومية نصرانية فبنى لها كنيسة في ظهر قبلة المسجد الجامع بالكوفة فكان إذا أراد المؤذن في المسجد أن يؤذن ضرب لها بالناقوس وإذا قام الخطيب على المنبر رفع النصارى أصواتهم بقراءتهم. فقال أعشى همدان يهجو ويعيره بأمه وكان الناس بالكوفة إذا ذكروه في ذلك الوقت قالوا ابن البظراء فأنف من ذلك فيقال إنه ختن أمه وهي كارهة فعيره الأعشى بذلك حين يقول:

لعمرك ما أدري وإني لسائل... أبظراء أم محتونة أم خالد

Hadislerde de hitân kelimesi ve müştakları “Hz. Peygamber: Beş şey fitrat gereğidir veya beş şey fitrat gereklerindedir: Sünnet olmak, kasıklardaki kılları tıraş etmek, koltuk altındaki kılları almak/temizlemek, tırnakları kesmek ve bıyıkları kısaltmak.”²⁰, “Hz. Peygamber: Sünnet olmak erkekler için bir sünnet, kadınlar için bir mekrumedir.”²¹ “Hasan-ı Basrî: Sünnet olmak erkekler için bir sünnet, kadınlar için bir mekrumedir.”²² merfû ve maktû hadislerinde olduğu gibi gerek sünnet amelîyesini, “İki sünnet mahalli/bölgesi birbirine değerse gusletmek gerekir (farz olur).”²³ merfû hadisinde olduğu gibi gerekse erkek

¹⁶ İbn Teymiyye, *Fetâva'n-nisâ'*, 18; a.mlf., *Mecmû'u'l-fetâvâ*, 21/114; İbnü'l-Kayyim, Muhammed b. Ebî Bekr, *Tuhfetü'l-mevdûd bi ahkâmî'l-mevlûd*, nşr. Salâhuddîn Makbûl Ahmed (Kuveyt: Dâru İlfâfi'd-Düveliyye, 1416/1996), 354.

¹⁷ Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, Alî b. el-Hüseyn, *el-Egânî*, nşr. Alî Mühennâ - Sümeyr Câbir (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1415/1995), 22/20-21. bk. Altınay, *Emevîlerde Günlük Yaşam*, 353.

¹⁸ Abdülkerim Özeydin, “Hâlid b. Abdullah el-Kasrî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/281.

¹⁹ Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Egânî*, nşr. Alî Mühennâ - Sümeyr Câbir, 22/20-21. bk. Altınay, *Emevîlerde Günlük Yaşam*, 353.

²⁰ Buhârî, Muhammed b. İsmâil, *Sahîhu'l-Buhârî*, nşr. Sâlih b. Abdülazîz (Riyâd: Dâru's-Selâm, 1420/1999), “Libâs”, 63, 64 (No. 5889, 5891); “İsti'zân”, 51 (No. 6297); Müslim, Müslim b. el-Haccâc, *Sahîhu Müslim*, nşr. Sâlih b. Abdülazîz Âlu's-Şeyh (Riyâd: Dâru's-Selâm, 1420/1999), “Tahâret”, 49, 50 (No. 257); Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî, *es-Sünen*, nşr. Sâlih b. Abdülazîz Âlu's-Şeyh (Riyâd: Dâru's-Selâm, 1420/1999), “Tereccül”, 16 (No. 4198); Tirmizî, Muhammed b. İsmâ, *el-Câmi'u's-sahîh*, nşr. Sâlih b. Abdülazîz Âlu's-Şeyh (Riyâd: Dâru's-Selâm, 1420/1999), “Edeb”, 14 (No. 2756); Nesâî, Ahmed b. Şuayb b. Alî, *es-Sünenü's-sügrâ*, nşr. Sâlih b. Abdülazîz Âlu's-Şeyh (Riyâd: Dâru's-Selâm, 1420/1999), “Tahâret”, 10 (No. 10); “Zinet”, 55 (No. 5227); İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd, *es-Sünen*, nşr. Sâlih b. Abdülazîz Âlu's-Şeyh (Riyâd: Dâru's-Selâm, 1420/1999), “Tahâret”, 8 (No. 292); Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'*, nşr. Muhammed Fuâd 'Abdülbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1406/1985), “Sıfatü Salâti'n-Nebî”, 3, 2/702; Ahmed b. Hanbel, Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî, *el-Müsned* (Beyrut: Dâru Sâdir, 1398/1978), 2/229; Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin, *es-Sünenü'l-kübrâ* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 8/323.

²¹ Bu hadisin tahrîci için bk. 54 nolu dipnot.

²² Bu hadisin tahrîci için bk. 91 nolu dipnot.

²³ Buhârî, “Gusül”, 28 (No. 291) [İlgili lafız olmadan “İki sünnet mahallinin/yerinin birbiriyle buluşması/temasta bulunması” bâb başlığı altında]; Müslim, “Hayz”, 88 (No. 349) [bk. “Hayz”, 87 (No. 348)]; Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 83 (No. 216); Tirmizî, “Tahâret”, 80 (No. 108, 109); İbn Mâce, “Tahâret”, 111 (No. 608, 611) [bk. (No. 610)]; Mâlik, *el-Muvatta'*, “Tahâret”, 71-73, 75, 1/66-67; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/178; 6/47, 97, 112, 123, 135, 161, 227, 239, 265; Abdürrezzâk, Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî, *el-Musannef*, nşr. Habîbu'r-Rahmân el-A'zamî (Beyrut: el-

ve kadının sünnet edilen bölgelerini ifade ederken, hafd/hifâd kelimesi “Bir kadın Medine’de kızları sünnet ederdi. Rasûlullah (kadını çağırarak) kendisine: ‘Derin kesme. Zira derin kesmemen kadın için daha çok lezzet vesilesidir; koca için de daha makbûldür.’ diye talimat vermiştir.”²⁴ merfû hadisinde ifade edildiği gibi sadece kadının sünnet edilmesine has bir anlam taşır.²⁵

Cüveynî bu son hadis hakkında şöyle demektedir: “Kadınlarda kesilmesi gerekli olan miktar, “kesmek” kelimesinin ifade ettiği anlamın yerine geleceği miktardır. Peygamberimizin sünnetçi kadına söylediği “(وَلَا تُهْكِي وَلَا تَخْفِضِي)” (Dipten kesme, kesilen yeri yüksekçe bırak) sözü, en az kesme miktarını göstermektedir.”²⁶

Müştaklarıyla birlikte tamamen Arapça olan bu lafızların varlığı, sünnet ameliyesinin erkek kadın farketmeden Araplar arasında herkese uygulandığını açıkça göstermektedir. Bu lafızlar içinde dikkat çeken bir husus, kadınlar için kadın sünnetini özel olarak ifade eden “hafd/الخفص-hifâd/الخفص” lafızları kullanılırken, Arap dilcilerin çoğunluğuna göre erkekler için özel bir ifade olmayıp erkek ve kadın sünnetini müşterek olarak anlatan “hitân/الختان” veya “i’zâr/الإعذار” kelimelerinin kullanılmasıdır. Bu kullanım şekli, kadın sünnetinin Arap toplumunun kültüründeki varlığına ve özel konumuna net bir şekilde işaret etmektedir.²⁷ Bu bağlamda “Araplar arasında kadın sünneti yoktu veya bilinmiyordu” şeklindeki iddialar dil-kültür ilişkisine²⁸ ters iddialardır. Zira bir kelimenin o dildeki varlığı hatta burada olduğu gibi özel bir kullanıma sahip olması, o dili kullananların kültürünün bir parçası olduğunu gösteren açık bir göstergedir.

Öte yandan “hitân/الختان” ile aynı kökten olan “haten/الختن (çoğulu: ahtân/الأختان)” kelimesinin bazen erkeğin hanım tarafından hısımlar ve akrabaları (hanımın annesi/kayınvâlîde, babası/kayınbaba, erkek/kayınbirader ve kız kardeşleri/baldız) bazen de erkeğin kızı ya da kızkardeşiyle evlenen damat ve eniştesi hakkında kullanılması, ayrıca haten kelimesinin müennesi/dişili olan “hatene/الختنة” kelimesinin özel olarak hanımın annesi (kayınvâlîde) hakkında kullanılması ve kadına “hâtûn/الحاتون” denilmesi²⁹ Arap toplumunda kadın sünnetinin ne kadar köklü, maruf ve yaygın bir âdet ve uygulama olduğunun açık delilleridir.³⁰ Nitekim bazı hadislerde Hz. Ali (ö. 40/661) için “Hz. Peygamber’in amcasının

Mektebü'l-İslâmî, 1403/1983), 1/245-147 (No. 938-941, 946, 948); Şâfiî, Muhammed b. İdrîs, *el-Müsned*, nşr. Mâhir Yâsîn el-Fahl (Kuveyt: Mektebetü Gırâs, 1425/2004), 1/196-197 (No. 95-98) muhtelif sahâbîlerden.

²⁴ Bu hadisin tahrîci için bk. 49 ve 50 nolu dipnotlar.

²⁵ Gürkan, “Sünnet”, 38/155; Dalcı, *İslâm'da Sünnet ve Merasimleri*, 13-14.

²⁶ Cüveynî, Abdülmelik b. Abdillâh en-Nisâbûrî, *Nihâyetü'l-matlab fi dirâyeti'l-mezheb*, nşr. Abdülazîm Mahmûd ed-Dîb (Cidde: Dârü'l-Minhâc, 1428/2007), 17/354.

²⁷ Mer'î b. Ahmed el-Halkî, *el-Hitân ve ahkâmuh* (Riyâd: Dârü'l-Âsime, 1435/2014), 51-52.

²⁸ Dil-kültür ilişkisi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2003), 64-68; Ruhattin Yazzoğlu, “Dil-Kültür İlişkisi”, *EKEV Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler* - 6/11 (2002), 39-43; a.mlf., “Süreklilik ve Değişim Açısından Dil-Kültür İlişkisinin Felsefî Bir Tahlili”, *Uluslararası Din ve Dil Sempozyumu, 30 Kasım 2018 = International Symposium on Religion and Language, 30 November 2018* (2018), 30-35; Soner Gündüzöz, “Arapçada Kültür Dil İlişkisi: Arapça'nın Yapılanması ve Algılanmasında Etkili Öğeler”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 5/2 (2005), 215-229; Ali Göçer, “Dil-Kültür İlişkisi ve Etkileşimi Üzerine”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi* 103/729 (Eylül), 50-57.

²⁹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 13/138-139.

³⁰ Mer'î b. Ahmed el-Halkî, *el-Hitân ve ahkâmuh*, 54.

oğlu ve damadı/haten”,³¹ Hz. Peygamber’in hanımı Cüveyriye bint el-Hâris’in (ö. 56/676) erkek kardeşi Amr el-Hâris el-Huzâî el-Mustalakî (ö. 50/670 sonrası) hakkında Hz. Hz. Peygamber’in kayınbiraderi/haten,³² Ümmü Habibe bint Cahş [Hamne bint Cahş b. Riâb el-Esediyye (ö ?)] hakkında Abdurrahmân b. Avf’ın (ö. 32/652) hanımı ve Hz. Peygamber’in baldızı/hatene³³ şeklinde ifadelerin geçmesi de bu hususu ayrıca destekler mahiyettedir.³⁴ Bu hususu destekleyen hadislerden birisi de Abdullah b. Mesûd’un (ö. 32/652-53) “Allah size kendi nefislerinizen eşler yarattı, eşlerinizden de sizin için oğullar ve torunlar yarattı.”³⁵ âyetinde geçen “hafede/torunlar” ifadesinin hangi anlamda kullanıldığına dair görüşüdür. Bu rivâyete göre bu âyet hakkında muhadram tâbiî Zirr b. Hubeyş (ö. 82/701), hocası Abdullah b. Mesûd’un kendisine yönelttiği “Âyette geçen “hafede/torunlar” kelimesinin ne olduğunu bilir misin?” sorusuna “Adamın kendi tarafından akrabalarıdır (haşem/الحشم)” diye cevap verdiğini Abdullah b. Mesûd’un ise “Hayır, onlar erkeğin hanımı tarafından olan hısımlar ve akrabalarıdır (bazı rivâyetlerde: ahtân/الأختان, bazılarında ise: eshâr/الأصهار)” şeklinde yanıt verdiğini aktarmaktadır.³⁶ Sonuç olarak gerek Arap dil bilimcilerin zikrettiği gerekse hadislerde geçen mezkûr lafızlarla ilgili kullanımların hepsi, kadınlar için sünnet uygulamasının İslâm öncesi Arap toplumunda bilindiğini ve onların kültürlerinin bir parçası olduğunu gözler önüne sermektedir.

Kadınlara sünnet uygulaması Araplar arasında Câhiliye devrinde de yapılmaktaydı.³⁷ Câhiz (ö. 255/869), Arapların sıhî gerekçelerinin yanında, kız çocuklarını sünnet ettirmenin onların iffetlerini koruyacağına inandıklarını söyler.³⁸ Câhiz’in Câhiliye devri şâiri Nâbîga ez-Zübânî’den (ö. 604 [?]) aktardığı şu beyitlerde kız çocuklarının sünnet edilmesinin Araplar arasında eski bir gelenek olduğu açık bir şekilde görülmektedir:

Bolluk ve nimet içindelerken, küçük yaşta evlendirildiler.

³¹ Buhârî, “Tefsîr”, 30 (No. 4515). Ayrıca bk. Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 10/157-160 (No. 18678); Taberânî, Süleymân b. Ahmed, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Silefî (Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, ys., ts.), 10/257-258 (No. 10598).

³² Buhârî, “Vasâyâ”, 1 (No. 2739).

³³ Müslim, “Hayz”, 64 (No. 756).

³⁴ Zemahşerî, *el-Fâik fî garibi’l-hadîs*, I, 354; Mecdüddîn İbnü’l-Esrî, *en-Nihâye fî garibi’l-hadîs*, 2/10.

³⁵ Nahl, 16/72.

³⁶ Buhârî, Muhammed b. İsmâil, *et-Târîhu’l-kebîr*, nşr. Abdurrahmân el-Muallimî el-Yemânî (Hindistan: Dâru’l-Meârifî’l-Osmâniyye, 1362-1380/1943-1960), 6/154 (No. 2006); Taberî, Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu’l-beyân an (fî) te’vîli âyi’l-Kur’ân* (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1412/1992), 7/616-617 (No. 21764-21766, 21771, 21774, 21775); Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, 9/224-225 (No. 9089, 9091-9093); Hâkim, Ebû Abdillâh el-Hâkim en-Nîsâbüri, *el-Müstedrek ale’s-Sahîhayn* (Zehebî’nin *Telhîsu’l-Müstedrek*’i ile birlikte) (Beyrut: Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, ts.), 2/355; nşr. Mustafa Abdülkâdir Atâ’ (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1411/1990), 2/387 (No. 3355); nşr. Abdüsselâm b. Muhammed b. Ömer ‘Allûş (Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, 1419/1998), 3/100 (No. 3407); Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 7/77 ve Süyûtî’nin belittğine göre ayrıca Firyâbî, Saîd b. Mansûr, *et-Târîhu’l-kebîr*’inde Buhârî ve İbn Ebî Hâtim [Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *ed-Dürri’l-mensûr fî’t-tefsîri bi’l-me’sûr* (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1411/1990) 4/233] muhtelif tarihlerden Abdullah b. Mesûd’dan rivâyet etmişlerdir.

³⁷ Bu konu hakkında geniş bilgi için bk. Câhiz, Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Câhiz, *Kitâbu’l-hayevân*, nşr. Abdüsselam Muhammed Harun (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, 1384/1965-1389-1969), 7/27-28; a.mlf., *el-Buhalâ’*, nşr. Dâru ve Mektebetü’l-Hilâl, 275; nşr. Ahmed el-Avâmî Bek - Ali el-Cârim Bek, 2/179; Taybe Sâlih eş-Şüzür, *Elfâzü’l-hadâratî’l-Abbâsiyye fî müellefâtî’l-Câhiz* (Kâhire: Dâru Kubâ’, 1419/1998), 120; Azimli, *Câhiliyye’yi Farklı Okumak*, 139; Ataseven, *Tarih Boyunca Sünnet*, 18; Dalcı, *İslâm’da Sünnet ve Merasimleri*, 40; Altınay, *Emevîlerde Günlük Yaşam*, 352 (633 nolu dipnot); Büken, “İstanbul Sözleşmesi Bağlamında Kadın Sünneti”, 21, 27; Rıza Savaş, *İslâm’ın İlk Asrında Kadın* (İstanbul: Siyer Yayınları, 2019), 200.

³⁸ Câhiz, *Kitâbu’l-hayevân*, 7/27-28. bk. Taybe Sâlih eş-Şüzür, *Elfâzü’l-hadâratî’l-Abbâsiyye fî müellefâtî’l-Câhiz*, 120; Altınay, *Emevîlerde Günlük Yaşam*, 349.

Sünnet edilecek çağlarında iken anneleri onları (kızları) evlenmeye zorladı.³⁹

Kadınların Câhiliye döneminde sünnet edildiğine,⁴⁰ o dönemde yaygın bir kullanımı olan “İbnu Mukattı’atı’l-Buzûr” (Kadın sünnetçisi kadının oğlu) lakabı işaret etmektedir.⁴¹ Nitekim Buhârî ve diğer muharriclerin rivâyetine göre Hz. Hamza (ö. 3/625) Uhud harbinde savaştığı bir sırada, Ümmü Enmâr adındaki annesi Mekke’deki kadınları sünnet eden Sibâ’ b. Abdiluzzâ’yı çarpışmak için savaş meydanına çağırmış ve “Ey Sibâ’! Ey buzûr kesicisi (kadın sünnetçisi) kadının oğlu buraya gel!” diye ona meydan okumuştur.⁴² Bu hâdise, kadın sünneti uygulamasının o devirde başta Mekke olmak üzere Arap yarımadasında yaygın bir şekilde uygulandığını göstermektedir.⁴³

Yine o dönemde kadın sünneti uygulaması Medine’de de görülmektedir. Nitekim Ümmü Atıyye el-Ensâriyye *radiyallâhu anhâ*’nın (ö. 70/689-90 [?]) aktardığına göre “Bir kadın Medine’de kızları sünnet ederdi. Kadını çağırılan Rasûlullah ona: “Derin kesme. Zira derin kesmemen kadın için daha çok lezzet vesilesidir; koca için de daha makbûldür.” diye emir vermiştir.”⁴⁴ Bu hadis, kadın sünneti uygulamasının meşrû bir uygulama olduğunu göstermektedir.⁴⁵

Hz. Hamza ve Ümmü Atıyye el-Ensâriyye’den rivâyet edilen bu hadisler, kadınların İslâm sonrası dönemde de sünnet edildiğine işaret etmektedir ki bu konuya Kadın Sünnetine Yönelik Rivâyetler bölümünde ayrıntılı bir şekilde değinilecektir.

2. İslâm Sonrası Dönemde Araplarda Kadın Sünneti

Kadın sünneti hakkında Kur’ân’da bir hüküm yer almamakla beraber birçok hadiste gerek kadınların sünnet edilmesini öngören gerekse sünnet sonrası tertip edilen sünnet merasimlerine işaret eden ifadeler kullanılmıştır. Bu rivâyetlere hadis kaynaklarının hemen hemen hepsinde rastlamak mümkündür.

2.1. Kadın Sünnetine Yönelik Rivâyetler

Birtakım rivâyetlerde kadın sünnetine yönelik ifadeler kullanılmıştır. Bu rivâyetlerin bir bölümü merfû hadislerken diğer bir bölümü mevkûf ve maktû hadislerdir. Başka çalışmalarda kadın sünnetine yönelik hadislerin sıhhat değerlendirmelerine ayrıntılı bir şekilde yer verildiğinden dolayı burada ilgili hadislerin sadece metin ve muharriclerine, varsa rivâyet lafzı farklılıklarına temas edilmiştir.⁴⁶

³⁹ Câhiz, *el-Buhalâ*, nşr. Dâru ve Mektebetü’l-Hilâl, 275; nşr. Ahmed el-Avâmî Bek - Ali el-Cârim Bek, 2/179. bk. Altınay, *Emevîlerde Günlük Yaşam*, 349-350.

⁴⁰ Bu konu hakkında geniş bilgi için bk. Ateş, *İslâm’a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitâb Örf ve Âdetleri*, 273-274; Azimli, *Cahiliyye’yi Farklı Okumak*, 139; Ataseven, *Tarih Boyunca Sünnet*, 18; Dalcı, *İslâm’da Sünnet ve Merasimleri*, 40; Büken, “İstanbul Sözleşmesi Bağlamında Kadın Sünneti”, 21, 27; Savaş, *İslâm’ın İlk Asrında Kadın*, 200.

⁴¹ Arent Jean Wensinck, “Hitân”, *Türkiye Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: MEB Yayınları, 1977), 5(1), 543.

⁴² Hadisin tahrîci ileride gelecek. bk. 59 nolu dipnot.

⁴³ Mer’î b. Ahmed el-Halkî, *el-Hitân ve ahkâmuh*, 50-51.

⁴⁴ Hadisin tahrîci ileride gelecek. bk. 49 ve 50 nolu dipnotlar.

⁴⁵ Altınay, *Emevîlerde Günlük Yaşam*, 350 (627 nolu dipnot).

⁴⁶ bk. Necmi Sarı, “Kız Çocukların Sünnet Edilmesine Yönelik Merfû Hadislerin Sened ve Metin Yönünden Değerlendirilmesi”, 2. Uluslararası Multidisipliner Çocuk Çalışmaları Kongresi (2. nd International Multi-Disciplinary Children’s Studies Congress), 01-02 Aralık 2021, *İktisadi Kalkınma ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü* (Ankara 2021), Tam Metin Kitabı, 173-190; a.mlf., “Hifâdü’n-Nisâ’ya İlişkin Mevkûf ve Maktû Hadislerin Sıhhat ve Delâlet Açısından Değerlendirilmesi”, *RUSUH Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 2/1 (2022), 105-125; Şemsettin Kırış,

2.1.1. Merfû Rivâyetler

Muhaddislerin geneline göre açıkça (sarâhaten) veya dolaylı bir şekilde (hükmen) Hz. Peygamber'e izafe edilen söz, fiil, takrîr, bedenî veya ahlakî vasıflara dair muttasıl veya munkatî' haberlerin hepsine merfû hadis denir.⁴⁷ İslâm ulemâsı merfû hadisin delil olduğu hususunda müttefiktir. Bu sebeple merfû hadis herkes için bağlayıcıdır.⁴⁸

Kız çocukların sünnet edilmesinden bahseden merfû hadisler şunlardır:

2.1.1.1. Ümmü Atıyye el-Ensâriyye (ö. 70/689-90 [?]) Hadisi

Ümmü Atıyye el-Ensâriyye *radiyallâhu anhâ*'nın anlattığına göre "Bir kadın Medine'de kızları sünnet ederdi. Rasûlullah (kadını çağırarak) kendisine: "Derin kesme. Zira derin kesmemen kadın için daha çok lezzet vesilesidir; koca için de daha makbûldür." diye emir vermiştir."

Hadis bu lafızla Ebû Dâvûd, Harb b. İsmâil el-Kirmânî, İbn Adî ve Beyhakî tarafından doğrudan Ümmü Atıyye el-Ensâriyye *radiyallâhu anhâ*'dan merfû olarak;⁴⁹ "Sünnet ederken yukarıdan kes; fazla derine inme. Çünkü bu, yüzün parlak/aydın olmasını sağlar, kocanın gözünde de kadını daha cazip ve çekici kılar." lafzı ve benzer lafızlarla Bezzâr, Taberânî, Beyhakî ve diğer muharricler tarafından muhtelif sahâbîler kanalıyla Ümmü Atıyye *radiyallâhu anhâ*'dan merfû olarak rivâyet edilmiştir.⁵⁰

Bu hadis, kadın sünnetinin meşrû olduğunu açıkça gösterdiği⁵¹ gibi usûlüne uygun bir şekilde yapılan sünnetin, kadının cinsel arzusunu dindirip normalleştireceğini, ilişkiyi zevkli ve çekici bir hale getireceğini, kadının kocasına karşı olan muhabbet ve alakasını artıracığını da ifade etmektedir.⁵²

"Bir Sünnet Türü ile İlgili Hadislerin Günümüz Şartlarında Değerlendirilmesi", *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)* 18/1 (2020), 10-19.

⁴⁷ Talat Koçyiğit, *Hadis Terimleri Sözlüğü* (Ankara: Rehber Yayınları, 1992), 267; Abdullah Aydın, "Merfû", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/180-181; a.mlf., *Hadis İstislahları Sözlüğü* (İstanbul: İFAV, 2011), 175-176.

⁴⁸ İsmail Lütfi Çakan, *Hadis Usûlü* (İstanbul: İFAV, 2009), 102; Ahmet Yücel, *Hadis Usûlü* (İstanbul: İFAV, 2021), 155-157.

⁴⁹ Ebû Dâvûd, "Edeb", 179 (No. 5271); Harb b. İsmâil, Harb b. İsmâil el-Kirmânî, *Mesâilü Harb b. İsmâil el-Kirmânî (et-Tahâre ve's-salâh)*, nşr. Muhammed b. Abdullah es-Süreyyî' (Beyrut: Müessesetü'r-Reyyân, 1434/2013), 225 (No. 422); İbn Adî, Abdullâh b. Adî el-Cürcânî, *el-Kâmil fi duafâi'r-ricâl*, nşr. Kurul (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1405/1985), 6/2223; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 8/324.

⁵⁰ Bezzâr, *el-Bahru'z-zehâr bi Müsnedi'l-Bezzâr*, nşr. Mahfuzurrahmân Zeynullâh - Âdil b. Sa'd - Sabrî Abdülhâlik eş-Şâfiî (Medine-i Münevvere: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1424/2003), 12/318-319 (No. 6178); Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, 8/299 (No. 8137); a.mlf., *el-Mu'cemu'l-evsat*, nşr. Târik b. İvazullâh b. Muhammed ve 'Abdulmuhsin el-Hüseynî (Kâhire: Dâru'l-Haremeyn, 1415/1995), 2/368 (No. 2253); a.mlf., *el-Mu'cemu's-sağîr (er-Ravdu'd-dâni ile'l-mu'cemi's-sağîr li't-Taberânî)*, nşr. Muhammed Şükür Mahmûd el-Hâcc (Beyrut ve Ammân: el-Mektebû'l-İslâmî ve Dâru 'Ammâr, 1405/1985), 1/91-92 (No. 122); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 8/324 ve diğerleri muhtelif sahâbîler kanalıyla Ümmü Atıyye *radiyallâhu anhâ*'dan merfû olarak.

⁵¹ Altınay, *Emevîlerde Günlük Yaşam*, 350 (627 nolu dipnot), 352-353.

⁵² İbn Habîb, Abdülmelik b. Habîb es-Sülemî, *Kitâbü Edebi'n-nisâ'* (*Kitâbü'l-Gâye ve'n-nihâye*), nşr. Abdülmecîd Türkî (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1412/1992), 279-280; Amr Abdülmun'im Selîm, *ed-Dürbe 'ale'l-meleke keyfiyyetü'tahrîci'l-mesâilî'l-fikhiyye ve'l-'akadiyye mi'l-kitâbi ve's-sünneti ve musannefâti ehlî'l-'ilm li'l-vusûli ile'r-râcih mine'l-akvâl ma'a tedribât 'ameliyye tu'inü'l-bâhise 'alâ zâlik* (Riyâd: Dâru İbni'l-Kayyim - Kâhire: Dâru İbn Affân, 1425/2004), 168, 175.

2.1.1.2. Mekrume Hadisi

“Sünnet olmak erkekler için bir sünnet, kadınlar için bir mekrumedir⁵³ (fazilettir/ikramdır).”

Hadisi bu lafızla Ahmed b. Hanbel, İbn Ebî Şeybe, Harb b. İsmâil el-Kirmânî, Ebû Bekr el-Hallâl, İbn Ebî Hâtim, Taberânî, Beyhakî, İbn Abdilber, İbn Asâkir ve diğer muharricler muhtelif sahâbîlerden merfû olarak rivâyet etmişlerdir.⁵⁴

Bu hadis sünnet olma konusunda kadının erkekle aynı hükme tâbi olmadığını, kadınlar için meşrû görülen bu uygulamanın erkekler için dinî bir zorunluluk görüldüğünü ifade etmektedir.⁵⁵

2.1.2. Mevkûf Rivâyetler

Sahâbîlerin söz, fiil ve takrîrlerini içeren muttasıl veya munkatı’ haberlere “mevkûf hadis” denir.⁵⁶ Mevkûf hadis kaynak değeri açısından sadece dini bir meselenin isbatı için değil aynı zamanda iki merfû hadisin çelişmesi durumunda da tercih sebebi olarak kullanılmıştır. Nitekim Ebû Dâvûd (ö. 275/889) “Şayet Rasûlullâh’tan rivâyet edilen iki haber birbirine muhâlif olurlarsa, Peygamberin ashâbının, Onun vefatından sonra hangisiyle amel ettiğine bakılır.”⁵⁷ diyerek bu hususa işaret etmiştir.

Kız çocukların sünnet edilmesini öngören mevkûf rivâyetler şunlardır:

2.1.2.1. Hz. Hamza (ö. 3/625) Hadisi

Hz. Hamza (ö. 3/625) Uhud harbinde savaştığı bir sırada, Ümmü Enmâr adındaki annesi Mekke’deki kadınları sünnet eden Sibâ’ b. Abdiluzzâ’yı çarpışmak için savaş meydanına çağırmış ve “Ey Sibâ! Ey buzûr kesicisi (kadın sünnetçisi) kadının oğlu buraya gel!”⁵⁸ diye ona meydan okumuştur.

Hadisi bu lafızla başta Buhârî olmak üzere Ahmed, Beyhakî ve diğer muharricler Hz. Vahşî b. Harb (ö. 23/644’ten sonra) kanalıyla Hz. Hamza’dan mevkûf olarak rivâyet etmişlerdir.⁵⁹

⁵³ Hadiste geçen “mekrume” lafzı râ harfinin dammeli okunuşuyla, mekârim’in bir tanesi (bir fazilet bir ikram) yani “sünnet kadınlar için bir fazilettir bir ikramdır” mânâsında kullanılmıştır. bk. Ali el-Kârî, Ali b. Sultân Muhammed, *Mirkâtü'l-mefâtiḥ Şerhu Mişkâti'l-Mesâbîh*, nşr. Cemâl Aytânî (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1422/2001), 8/272.

⁵⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/75; İbn Ebî Şeybe, Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe, *el-Musannef*, nşr. Muhammed Şâhîn (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1416/1995), 5/318 (No. 26459); Harb b. İsmâil, *Mesâilü Harb b. İsmâil el-Kirmânî*, 224 (No. 417); İbn Ebî Hâtim, Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî, *Kitâbü'l-İlel*, nşr. Komisyon (Sa’d b. Abdullah el-Humeyyid – Hâlid b. Abdurrahmân el-Cüreysî) (Riyâd, 1427/2006), 5/646-647 (No. 2231); 5/647-648; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebir*, 7/329 (No. 7112, 7113); 11/233 (No. 11590); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 8/324, 325; İbn Abdilber, Yûsuf b. Abdullah el-Kurtubî, *et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta’ mine'l-me’ânî ve'l-esânîd*, nşr. Muhammed ‘Abdülkâdir ‘Atâ’ (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2003), 8/394; İbn Asâkir, Ebû'l-Kâsım Ali b. el-Hasen ed-Dımaşkî, *Tebyînü'l-İmtinân bi'l-emri bi'l-ihtitân*, nşr. Mecdî Fethî es-Seyyid (Tantâ/Mısır: Dâru’s-Sahâbe li’t-Türâs, 1410/1989), 43-44 (No. 26) ve diğerleri muhtelif sahâbîlerden merfû olarak. Hadisin ayrıntılı tahrîci için bk. el-Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi’d-da’ife ve'l-mevdû’a ve eseruhâ’s-seyyi’ fi’l-ümmeh* (Riyâd: Mektebetü'l-Me’ârif, 1412/1992), 4/408.

⁵⁵ bk. İbnü'l-Kayyim, *Tuhfetü'l-mevdûd*, 356-357, 362.

⁵⁶ bk. Koçyiğit, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, 275-276; Abdullah Aydın, “Mevkuf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/438-440; a.mlf., *Hadis İslahları Sözlüğü*, 181-182.

⁵⁷ Ebû Dâvûd, “Salât”, 114 (No. 720). bk. *Ebü’t-Tayyib el-Azîmâbâdî, Şemsü'l-Hak b. Emîr Alî ed-Diyânüvî, Avnü'l-ma’bûd Şerhu Süneni Ebî Dâvûd* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1410/1990), 2/288.

⁵⁸ فَقَالَ: يَا سِبَاعُ يَا ابْنَ أُمِّ الْبَطْرِ

⁵⁹ Buhârî, “Megâzî”, 24 (No. 4072); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/501; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 9/97-98. bk. Belâzürî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir, *Fütûhu'l-büldân* (Beyrut: Dâru ve Mektebetü'l-Hilâl, 1408/1988), 59-60.

Câhiliye döneminde yaygın bir kullanımı olan “İbnu Mukattî’ati’l-Buzûr” (Kadın sünnetçisi kadının oğlu) lakabı, kadınların o dönemde sünnet edildiğinin açık işaretidir.⁶⁰ Bu durum, kadın sünnetinin Câhiliye döneminde başta Mekke olmak üzere Arap yarımadasında cârî bir uygulama olduğunu göstermektedir.⁶¹

2.1.2.2. Hz. Ömer (ö. 23/644) Hadisi

Hz. Ömer sünnetçi bir kadına “Sünnet edeceğin zaman derinin birazını bırak, dibinden kesme!” demiştir. Mevkûf olarak aktarılan hadisi bu lafızla İbrâhîm el-Harbî, Hz. Ömer’den rivâyet etmiştir.⁶² Ayrıca İbn Hânî doğrudan hocası Ahmed b. Hanbel’e sorulan bir soruya cevap olarak Ahmed b. Hanbel’den⁶³ ve Ebû Bekr el-Hallâl, Ahmed b. Hanbel’e sorulan bir soruya cevap olarak Ahmed b. Hanbel’den,⁶⁴ yine Ebû Bekr el-Hallâl, Ahmed b. Hanbel’e sorulan bir soruya cevap olarak Ahmed b. Hanbel’den⁶⁵ herhangi bir sened zikretmeden nakletmişlerdir.

İbn Ebî Şeybe bu mevkûf hadisi,

أَنَّ حَتَّانَةَ بِالْمَدِينَةِ حَنَّتْ جَارِيَةَ فَمَاتَتْ، فَقَالَ لَهَا عُمَرُ: «أَلَا أَبْقَيْتِ كَذَا، وَجَعَلِ دِيْنَهَا عَلَى عَاقِلَتِهَا»

“Medine’de kızları sünnet eden sünnetçi bir kadın bir kız çocuğunu (câriyeyi) sünnet etti ve kız çocuğu bu sünnetten dolayı vefat etti. Bunun üzerine Hz. Ömer sünnetçi kadına “Dikkatli davranıp bunu böylece bıraksaydın ya! (derinin birazını bırakıp dibinden kesmeseydin ya!).” demiş ve sünnetçi kadının kusurundan dolayı ödemesi gereken diyeti âkilesine⁶⁶ kesmiştir.” lafzıyla rivâyet etmiştir.⁶⁷

İbn Ebî Şeybe bir diğer rivâyetinde hadisi,

أَنَّ امْرَأَةً كَانَتْ تُخْفِضُ الْجَوَارِيَّ فَأَعْنَتَتْ فَصَمَّنَهَا عُمَرُ وَقَالَ: «أَلَا أَبْقَيْتِ كَذَا»

“Kızları sünnet eden sünnetçi bir kadın vardı. Bir gün bu sünnetçi kadın, sünnet ettiği bir kız çocuğuna zarar verdi. Bunun üzerine Hz. Ömer sünnet ettiği kız çocuğuna verdiği zararı bu sünnetçi kadına tazmin ettirdi ve (ona) şöyle dedi: Dikkatli davranıp bunu böylece bıraksaydın ya! (derinin birazını bırakıp dibinden kesmeseydin ya!)”⁶⁸ lafzıyla rivâyet etmiştir.

İbnü’l-Kayyim, İmâm Ahmed’den “Sünnet işlemini icra eden kadın, deriyi kökünden kesmemelidir. Çünkü Hz. Ömer sünnetçi bir kadına, “Sünnet edeceğin zaman derinin birazını

⁶⁰ Ateş, *İslam’a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitap Örf ve Âdetleri*, 273; Altınay, *Emevilerde Günlük Yaşam*, 350 (627 nolu dipnot), 353; Savaş, *İslâm’ın İlk Asrında Kadın*, 200 (1032 nolu dipnot); Abdülazîz İbrâhîm el-Ömerî, *el-Hıraf ve’s-sanâât fi’l-Hicâz fi asri’r-Rasûli sallallâhu aleyhi ve sellem* (Riyâd: Dârü İşbilyâ, 1420/2000), 270.

⁶¹ bk. Necmi Sarı, *Din Tarih Ahlak Tıp ve Hukuk Açısından Erkek Sünneti ve Kadın Sünneti* (İstanbul: Ümmülkura Yayınları, 2021), 68-72.

⁶² İbrâhîm el-Harbî, İbrâhîm b. İshâk, *Garîbü’l-hadîs*, nşr. Süleymân el-Âyid (Mekke: Câmi’atü Ümmi’l-Kurâ, 1405/1985), 2/553.

⁶³ İbn Hânî, İshâk b. İbrâhîm b. Hânî, *Mesâilü’l-İmâm Ahmed*, nşr. Züheyr eş-Şâviş (Beyrut: el-Mektebü’l-İslâmî, 1400/1980), 2/151 (No. 1847).

⁶⁴ Ebû Bekr el-Hallâl, Ahmed b. Muhammed, *Kitâbü’t-Tereccül min kitâbi’l-câmi’ li ulûmi’l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, nşr. Abdullah b. Muhammed el-Mutlak (Riyâd: Mektebetü’l-Meârif, 1416/1996), 173 (No. 187).

⁶⁵ Ebû Bekr el-Hallâl, *Kitâbü’t-Tereccül*, 172-173 (No. 186).

⁶⁶ Mensup olduğu kabile, meslek grubu veya akrabaları gibi kasit bulunmayan öldürme yahut yaralama olayında suçlu namına diyet ödemeyi üstlenen kişiler. bk. Hamza Aktan, “Âkile”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/248-249.

⁶⁷ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 5/420 (No. 27591). ... حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا النَّعْفِيُّ، عَنْ أَبِي يُونُسَ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ أَبِي الْمَلِيحِ، ...

⁶⁸ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 5/420 (No. 27592). ... حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا حَفْصٌ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ أَبِي يُونُسَ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، ...

birak, dibinden kesme!”⁶⁹ sözünü aktardıktan sonra “Daha önce bahsetmiş olduğumuz sünnet olmanın hikmeti erkekte daha belirgin olsa da kadın için de geçerlidir.”⁷⁰ demiştir.

2.1.2.3. Hz. Osman (ö. 35/656) Hadisi

Tâbiînden Ümmü'l-Muhâcir er-Rûmiyye'nin (ö. [?]) anlattığına göre kendisi Müslüman olmadan önce esir edilince Rûm câriyeler arasında Hz. Osman'a (ö. 35/656) götürülmüştür. Kendilerine müslüman olmaları teklif edilince İslâm'ı kabul etmelerinin ardından Hz. Osman câriyelerin temizlenmelerini ve sünnet edilmelerini emretmiştir.

Hadisi bu lafızla Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*'de Ümmü'l-Muhâcir yoluyla Hz. Osman'dan mevkûf olarak rivâyet etmiştir.⁷¹

Bu rivâyete göre, kadınların sünnet edilmesi Hz. Peygamber tarafından yasaklanmamıştır. Zira böyle bir yasaklayıcı hüküm olsaydı, sünneti kadınlar için temizlik (tathîr) vesilesi görmesine rağmen Hz. Osman, müslüman olmayı kabul eden bu Rûm câriyelerin sünnet edilmesini emretmezdi.⁷²

2.1.2.4. Hz. Ali (ö. 40/661) Hadisi

“Sünnetçi bir kadın bir kız çocuğunu (câriye) sünnet etmiş ve ona zarar vermiştir. Bunun üzerine Hz. Ali sünnet ettiği kız çocuğuna verdiği zararı bu sünnetçi kadına tazmin ettirmiştir.”

Hz. Ali'den mevkûf olarak aktarılan hadisi bu lafızla İbn Ebî Şeybe, Hz. Ali'den rivâyet etmiştir.⁷³

İbn Habîb es-Sülemî'nin herhangi bir sened vermeden doğrudan Hz. Ali'den naklettiği başka bir mevkûf hadiste Hz. Ali'nin yedi yaşına varmadan önce kız çocukların sünnet edilmesini kerih gördüğü/hoş görmediği rivâyet edilmiştir.⁷⁴

Hz. Ali'den mevkûf olarak rivâyet edilen bu hadis, İbn Ebî Şeybe tarafından kadınları sünnet etme uygulamasının sünnetçi kadınlar tarafından hulefâ-ı râşidîn döneminde de icra edildiği hususuna delil olarak zikredilmiştir.

Kız çocukların sünnet yaşına dair Hz. Ali'den mevkûf olarak rivâyet edilen ikinci hadis ise hulefâ-ı râşidîn döneminde de devam ettiği anlaşılan kız çocukları sünnet etme uygulamasının yedi yaşından önce yapılmadığını göstermektedir.⁷⁵

⁶⁹ Muvaffakuddîn İbn Kudâme, Abdullah b. Ahmed, *el-Muğni 'alâ Muhtasari'l-Hirakî*, nşr. Dr. Abdülmuhsin et-Türkî - Dr. Abdülfettâh Muhammed el-Hulv (Kâhire: Mektebetü Hecr, 1412/1992), 1/116-117; İbn Teymiyye, *Şerhu'l-Umde fi'l-fikh (Kitâbu't-Tahâra)*, nşr. Suûd b. Sâlih el-'Utayşân (Riyâd: Mektebetü'l-Ubeykân, 1412/1991), 246 (İbn Ömer'den); İbnü'l-Kayyim, *Tuhfetü'l-mevdûd*, 358, 362; Merdâvî, *el-İnsâf*, 1/125 Seffârîni, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed, *Keşfü'l-lisâm Şerhu Umdeti'l-ahkâm li-Abdilganî el-Makdisî*, nşr. Nüreddîn Tâlib (Dimaşk-Beyrut: Dârü'n-Nevâdir, 1428/2007), 1/335.

⁷⁰ İbnü'l-Kayyim, *Tuhfetü'l-mevdûd*, 362-363.

⁷¹ Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, nşr. Muhammed Fuâd 'Abdülbâkî (Beyrut: Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1417/1997), 426, 427 (No. 1245, 1249).

⁷² el-Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha* (Riyâd: Mektebetü'l-Mearif, 1415/1995), 2/348; Mer'î b. Ahmed el-Halkî, *el-Hitân ve ahkâmuh*, 80, 154; Ateş, *İslâm'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri*, 274.

⁷³ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 5/419 (No. 27586).

⁷⁴ İbn Habîb, *Kitâbü Edebi'n-nisâ'*, 280 (No. 233).

⁷⁵ Kız çocukların sünnet olma yaşı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Sarı, *Din Tarih Ahlak Tıp ve Hukuk Açısından Erkek Sünneti ve Kadın Sünneti*, 247-249.

2.1.2.5. Hz. Meymûne (ö. 51/671) Hadisi

Hz. Peygamber'in (son olarak evlendiği) hanımı Meymûne *radiyallâhu anhâ*'nın sünnetçi bir kadına şöyle dediği nakledilmiştir: "Sünnet ederken yukarıdan kes; fazla derine inme. Çünkü bu, yüzün aydın/parlak olmasını sağlar, kocanın gözünde de kadını daha cazip ve çekici kılar."

Harb b. İsmâil el-Kirmânî hadisi bu lafızla, İbn Abbâs kanalıyla İbn Abbâs'ın teyzesi ve aynı zamanda Hz. Peygamber'in hanımı Hz. Meymûne'den mevkûf olarak rivâyet etmiştir.⁷⁶

Bir kısım ulemânın, kadınları sünnet etme uygulamasının sahâbe hanımları tarafından da bilindiğini göstermek amacıyla eserlerinde bu hadise yer verdiği görülmektedir.⁷⁷

2.1.2.6. Hz. Âişe Hadisi (ö. 58/678)

Hz. Âişe'nin azatlısı Ümmü Alkame (Mercâne) (ö. ?) şâhit olduğu şu hâdiseyi anlatmaktadır: "Erkek kardeşinin kızları (yeğenleri) sünnet edildiğinde halaları Hz. Âişe'ye 'Çocukları eğlendirecek birini çağıralım mı?' diye sorulunca: 'Peki, çağırın' dedi. Bunun üzerine ben de (Ümmü Alkame) Adî'ye (Beyhakî rivâyetinde: Falan şarkıcıya/فلان المغني) haber gönderdim. Adî, kendilerini eğlendirmek için çocukların bulunduğu eve gitti. Ardından eve uğrayan Hz. Âişe, çocukları eğlendirmek üzere davet edilen o adamı şarkı söylerken gördü. Şarkı söylemenin yanı sıra çok iyi şiir bilen bu adam, coşkudan kendini öyle bir kaybetmişti ki başını bir o yana bir bu yana sallıyordu. Hz. Âişe bunun üzerine şöyle dedi: 'Öf! Bu adam bir şeytan, onu buradan dışarı çıkarın, onu buradan dışarı çıkarın.'"

Hadisi bu lafızla *el-Edebü'l-müfred*'de Buhârî ve Beyhakî; Ümmü Alkame tarîkenden Hz. Âişe'den mevkûf olarak rivâyet etmişlerdir.⁷⁸

Başta Hanefî fakihî Halvânî (ö. 452/1060 [?]) olmak üzere⁷⁹ birçok âlimin de ifade ettiği gibi bu ve benzeri rivâyetlerden, kız çocukların sünnet edilmesi uygulaması, sahâbe ve tâbiîn dönemlerinde de devam etmiştir.⁸⁰ Hz. Âişe'nin şarkı söyleyenin dışarı çıkarılmasını istemesi, adamın taşkınlığı, kendini kaptırması yüzündendir. Eğlencede ölçü kaçırılmamalı, aşırılığa düşülmemelidir.⁸¹

2.1.2.7. Zeyd b. Sâbit el-Ensârî (ö. 45/665 [?])

Zeyd b. Sâbit el-Ensârî, kızını sünnet ettirirken düğün yemeği vermiş, bu vesileyle muhâcir ve ensâr toplanmıştır. Yemekten sonra Azze el-Meylâ' (ö. 115/733 veya 87/706) def eşliğinde şarkı söylemiştir. Azze'nin davette bulunan Hz. Peygamber'in şâiri Hassân b.

⁷⁶ Harb b. İsmâil, *Mesâilü Harb b. İsmâil el-Kirmânî*, 225 (No. 423). Hadis bu lafızla muhtelif kaynaklarda Enes b. Mâlik ve ed-Dahhâk b. Kays yoluyla Ümmü Atıyye *radiyallâhu anhâ* ile doğrudan Hz. Ali'den merfû olarak rivâyet edilmiştir. Hatîb el-Bağdâdî, Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, ts.), 12/291.

⁷⁷ bk. İbn Teymiyye, *Şerhu'l-Umde fi'l-fikh (Kitâbu't-Tahâra)*, 247; İbnü'l-Kayyim, *Tuhfetü'l-mevdûd*, 355.

⁷⁸ Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, 427 (No. 1247); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 10/223-224. bk. el-Elbânî, *Sahîhu'l-Edebi'l-müfred li'l-İmâmi'l-Buhârî* (Cübeyl: Dâru's-Sıddîk, 1415/1994), 482 (No. 1247/945).

⁷⁹ İbn Nüceym, Zeynuddîn b. İbrâhîm, *el-Bahru'r-râik Şerhu Kenzi'd-dekâik* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1413/1993), 7/96.

⁸⁰ İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik Şerhu Kenzi'd-dekâik*, 7/96; el-Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, 2/348-349; Hüseyin b. 'Avde el-Avâyişe, *Şerhu Sahîhi'l-Edebi'l-müfred* (Kuveyt: Girâs, 1439/2018) 3/342.

⁸¹ Hüseyin b. 'Avde el-Avâyişe, *Şerhu Sahîhi'l-Edebi'l-müfred*, 3/342-343; Halil Atalay, *Edebü'l-Müfred Çeviri ve Şerhi* (İstanbul: Beka Yayınları, 2014), 2/687.

Sâbit'in (ö. 60/680 [?]) şiirleriyle şarkı söylemeye başladığı ve bu sebeple Hassân'ın duyulanarak ağladığı nakledilmektedir.

Hadisi bu lafızla İbn Abdirabbih ve Ebü'l-Ferec el-İsfahânî nakletmiştir.⁸²

Başta İbn Abdirabbih ve Ebü'l-Ferec el-İsfahânî olmak üzere bu rivâyete eserlerinde yer veren ulemâ bu hadisi, kız çocukların sünnet edilmesi âdetinin sahâbe ve tâbiîn dönemlerinde yaygın bir şekilde tatbik edildiğini gösteren deliller arasında zikretmişlerdir.⁸³

2.1.2.8. Osman b. Ebi'l-Âs (ö. 51/671) Hadisi

Hasan-ı Basrî'nin aktardığına göre “Osman b. Ebi'l-Âs sünnet yemeğine davet edildi. Kendisine ‘Sen bunun ne olduğunu biliyor musun? Bu bir kız çocuğunun (câriye) sünnetidir’ denildi. Bunun üzerine O: ‘Bu, bizim Rasûlullah döneminde görmediğimiz bir şeydir’ dedi ve yemek yemeyi kabul etmedi.”

عن الحسن قال : دعي عثمان بن أبي العاص إلى طعام فقيل : هل تدري ما هذا ؟ هذا ختان جارية فقال : « هذا شيء ما كنا نراه على عهد رسول الله صلى الله عليه و سلم فأبى أن يأكل »

Hadisi bu lafızla Taberânî ve İbn Hacer'in belirttiğine göre ayrıca Ebû Ya'lâ (ö. 307/919) ve Ebü's-Şeyh (ö. 369/979) rivâyet etmiştir.⁸⁴ Hadisi câriye lafzı olmadan Ahmed, İbn Hânî, Taberânî ve İbn Hacer'in belirttiğine göre ayrıca Ebû Ya'lâ rivâyet etmişlerdir.⁸⁵

عن الحسن قال : دعي عثمان بن أبي العاص إلى ختان فأبى أن يجيب فقيل له فقال : « إنا كنا لا نأتي الختان على عهد رسول الله صلى الله عليه و سلم ولا يدعي إليه »

Bu rivâyetin açık ifadesine göre Osman b. Ebi'l-Âs'ın sünnet yemeği davetine iştirak etmemesi, bu yemeğin bir kız çocuğunun sünneti üzerine düzenlenmiş olmasıyla ilişkilendirilmiştir. Çünkü Araplarda câri olan âdet, erkeklerin aksine sünnet uygulamasının kadınlar için gizli yapılmasıdır.⁸⁶ Öte yandan bu rivâyet sünnet yemeklerinin Hz.

⁸² İbn Abdirabbih, Ahmed b. Muhammed b. Abdirabbih, *el-İkdü'l-ferîd*, nşr. Müfid Muhammed Kamîha (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1404/1983), 7/7 (Ensâr'dan bir adam denilmekte Zeyd b. Sâbit el-Ensârî'nin ismi zikredilmemektedir); Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, Alî b. el-Hüseyn, *el-Egânî*, nşr. Alî Mühennâ - Sümeyr Câbir (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1415/1995), 17/167-171; nşr. İbrâhim el-Ebyârî (Kâhire: Dârü's-Şa'b, 1389-1399/1969-1979), 6450-6451; 6466; Abdülemîr Ali Mühennâ, *Ahbârü'n-nisâ' fi Kitâbi'l-Egânî* (Beyrut: Müessesetü'l-Kütübî's-Sekafiyye, 1409/1988), 248.

⁸³ bk. Savaş, *İslâm'ın İlk Asrında Kadın*, 307; İrfan Aycan, “İslâm Toplumunda Eğlence Sektörünün Ortaya Çıkışı”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 38 (1998), 164; a.mlf., “Musiki”, *Emeviler Dönemi Bilim Kültür ve Sanat Hayatı* (Ankara: Otto Yayınları), 166.

⁸⁴ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, 9/57 (No. 8382); Ebû Ya'lâ [bk. İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-âliye bi zevâidi'l-mesânîdi's-semâniye*, nşr. Habîburrahmân el-A'zamî (Dârü'l-Ma'rife, Beyrut, 1414/1993), 2/41 (No. 1601)]; Ebu's-Şeyh [bk. İbn Hacer, *Fethu'l-bârî bi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, nşr. Abdülazîz b. Abdullah b. Bâz (Kâhire: Dârü'r-Reyyân li't-Türâs, 1407/1986), 10/355]. *Fethu'l-bârî* ve *el-Metâlibü'l-âliye* adlı eserlerinde bu rivâyete yer veren İbn Hacer hadisin sıhhatine yönelik herhangi bir hüküm beyânında bulunmamıştır.

⁸⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/217; İbn Hânî, *Mesâilü'l-İmâm Ahmed*, 2/249 (No. 2392); Ebû Ya'lâ [bk. İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-âliye*, 2/41 (No. 1600)]; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, 9/57 (No. 8381). *Fethu'l-bârî* ve *el-Metâlibü'l-âliye* adlı eserlerinde bu rivâyete yer veren İbn Hacer hadisin sıhhatine yönelik herhangi bir hüküm beyânında bulunmamıştır. bk. *Fethu'l-bârî*, 9/50; 10/355; *el-Metâlibü'l-âliye*, 2/41 (No. 1600).

⁸⁶ Ebû Abdillâh b. el-Hâc, Muhammed b. Muhammed, *el-Medhal* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts.), 3/296; İbn Cüzey, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed, *el-Kavânîni'l-fikhiyye fi telhîsi mezhebi'l-Mâlikiyye ve't-tenbîh alâ mezhebi's-Şâfi'iyye ve'l-Hanefiyye ve'l-Hanbeliyye*, nşr. Mâcid el-Hamevî (Beyrut: Dârü İbn Hazm, 1434/2013), 333; Adevi, Alî b. Ahmed b. Mükremillâh, *Hâşiyetü'l-Adevî alâ şerhi Kifâyeti't-tâlibi'r-rabbânî*, nşr. Yûsuf eş-Şeyh Muhammed el-Bikâ'î (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1414/1994), 2/444-445; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 10/355; Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, *el-Mevsû'atü'l-fikhiyye* (Kuveyt: 1404/1983-1429/2008), 19/31; Nebi Bozkurt, “Sünnette Düğün”, *Mehir* (Konya 1999), 3/35; a.mlf., “Sünnet (Hitan)”, 5/461; a.mlf., *Hadis'te Folklor Eğlence* (İstanbul: İFAV, 1997), 69; Gürkan, “Sünnet”, 38/157; Vecdi Akyüz, “Kur'an ve Sünnette Ebeveyn ve Çocuk Hakları”, *Kur'an ve Sünnete Göre*

Peygamber'in vefatının ardından sahâbe döneminde ortaya çıkmaya başladığına delalet etmektedir.⁸⁷

2.1.3. Maktû Rivâyetler

Tâbiûn veya sonraki nesil olan etbâu't-tâbiûne ait söz, fiil ve takrîrlere "maktû hadis" denir.⁸⁸ Hadis ilmi açısından Allah Rasûlünün arkadaşları olan sahâbilerin söz, fiil ve takrîrleri nasıl büyük bir öneme sahipse aynı şekilde sahâbeye olan yakınlıkları nedeniyle ikinci nesil olan tâbiûnun da söz, fiil ve takrîrleri de büyük bir öneme hâizdir. Ancak bu haberlerin hiçbirisi doğrudan Rasûlullâh'tan rivâyet edilen merfû hadislere denk değildir. Hatta Ebû Hanîfe (ö. 150/767) ve İmâm Şâfiî (ö. 204/820) tâbiûndan rivâyet edilen sözleri mutlak mânâda uyulması gereken birer delil olarak görmemişlerdir.⁸⁹

Kız çocukların sünnet edilmesini öngören maktû rivâyetler şunlardır:

2.1.3.1. Hasan-ı Basrî (ö. 110/728) Hadisi

Yezîd b. Ebî Habîb Süveyd el-Kureşî el-Mısırî'nin (ö. 128/745) naklettiğine göre sünnet hakkında kendisine soru sorulan Hasan-ı Basrî soruya şöyle cevap vermiştir: "Sünnet olmak erkekler için bir sünnet, kadınlar için bir mekrumedir (fazilettir/ikramdır)."

Hadisi bu lafızla İbn Habîb es-Sülemî⁹⁰ (ö. 238/853), maktû olarak Hasan-ı Basrî'den rivâyet etmiştir.⁹¹

Tâbiûn büyüklerinden Hasan-ı Basrî'den rivâyet edilen bu hadis, İbn Habîb es-Sülemî tarafından kadınların sünnet edilmesi uygulamasının tâbiûn döneminde de devam ettiği gösteren delillerden biri sayılmıştır.⁹²

2.1.3.2. Amr b. Dînâr (ö. 126/744 [?]) Hadisi

Ma'mer b. Râşid es-San'ânî (ö. 153/770), Amr b. Dînâr'ın sünnet hakkında şöyle dediğini nakletmiştir: "Sünnet olmak erkekler için bir sünnet, kadınlar için ise bir temizliktir."

Hadisi bu lafızla Abdürrezzâk (ö. 211/826-27), tâbiûnden Amr b. Dînâr'dan maktû olarak rivâyet etmiştir.⁹³

Ma'mer'in, Mekke fukahâsından, müctehid ve muhaddis olan hocası Amr b. Dînâr'dan rivâyet ettiği bu hadisten, kadınların sünnet edilmesi uygulamasının onlar için temizlik (tuhra) olduğu ve tâbiûn döneminde de devam ettiği anlaşılmaktadır.⁹⁴

Temel İnsan Hakları Tartışmalı İlmî Toplantı 21-22 Aralık 2013 (2014), 339; Ali Kara, *Ayet ve Hadisler Işığında Aile İlmihali (Güncel Konularla)* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013), 617; Büken, "İstanbul Sözleşmesi Bağlamında Kadın Sünneti", 28.

⁸⁷ Rahmi Yaran, "Düğün", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/16; Kara, *Ayet ve Hadisler Işığında Aile İlmihali (Güncel Konularla)*, 616.

⁸⁸ Mehmed Efendioğlu, "Maktû", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/457-458; Çakan, *Hadis Usûlü*, 104-105; Yücel, *Hadis Usûlü*, 158-159.

⁸⁹ Efendioğlu, "Maktû", 27/458; Çakan, *Hadis Usûlü*, 105; Yücel, *Hadis Usûlü*, 159.

⁹⁰ Abdülmelik b. Habîb b. Süleymân es-Sülemî el-Endelîsi. Mâlikî fakih ve çok yönlü âlim. bk. Tahsin Görgün, "İbn Habîb es-Sülemî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/510-513.

⁹¹ İbn Habîb, *Kitâbü Edebi'n-nisâ'*, 221 (No. 137).

⁹² İbn Habîb, *Kitâbü Edebi'n-nisâ'*, 221 (No. 137).

⁹³ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 11/174 (No. 20244).

⁹⁴ Mer'î b. Ahmed el-Halkî, *el-Hitân ve ahkâmuh*, 80, 154.

2.1.3.3. Rebîa b. Ebî Abdirrahmân (ö. 136/753 [?]) ve Yahyâ b. Saîd el-Ensârî (ö. 143/760) Hadisleri

Rebîa b. Ebî Abdirrahmân'dan rivâyetle o şöyle demiştir: “Kadının sünnet olması (hükmen) erkeğin sünnet olması gibidir. Eğer böyle olmasaydı (sünnet esnasında) kadının avret mahallinin/yerinin açılması ve ona bakılması helal olmazdı.”

Hadisi bu lafızla İbn Habîb es-Sülemî (ö. 238/853), “Rebîa b. Ebî Abdirrahmân'dan (ö. 136/753 [?]) rivâyet edildiğine göre” diyerek maktû olarak doğrudan Rebîa b. Ebî Abdirrahmân'dan nakletmiştir.⁹⁵

İbn Habîb es-Sülemî bir başka yerde ise hadisi; “Kadının sünnet olması (hükmen) erkeğin sünnet olması gibidir. Eğer kadının sünneti erkeğin sünnetiyle aynı hükme tâbi olmasaydı kadının sünnet olması helal olmazdı. Çünkü müslümanın vücudundan kesilmesi vâcib olmayan hiçbir şey kesilemez. Kadın ve erkeğin koltuk altı kıllarını temizlemelerinin, banyo yapıp temizlenmelerinin ve tırnaklarını kesmelerinin hükmü birdir.” lafızıyla “Yahyâ b. Saîd el-Ensârî (ö. 143/760) ve “Rebîa b. Ebî Abdirrahmân'dan (ö. 136/753 [?]) rivâyet edildiğine göre” diyerek maktû olarak doğrudan ikisinden nakletmiştir. İbn Habîb es-Sülemî rivâyetin ardından Mâlik'in (ö. 179/795) şu sözünü nakletmiştir: “Kadınlar yukarıda sayılan bütün bu hususlarda erkeklerle aynı hükme tâbidir.”⁹⁶

Rebîa b. Ebî Abdirrahmân ve Yahyâ b. Saîd el-Ensârî gibi iki büyük tâbiînin “kadını sünnet etmek dinen câiz olmasaydı sünnet esnasında kadının avret mahallinin/yerinin açılması ve ona bakılması haram olurdu” gerekçesiyle kadın sünnetini erkek sünnetiyle eş değerde görmeleri, İbn Habîb es-Sülemî tarafından kadınların sünnet edilmesi uygulamasının tâbiîn döneminde de devam ettiğini gösteren delillerden biri olarak kaydedilmiştir.

2.1.3.4. Zeyd b. Eslem (ö. 136/754) Hadisi

Mübeşşir b. Ubeyd'in (ö. ?) haber verdiğine göre bir gün kendisi Zeyd b. Eslem'in yanında otururken Zeyd b. Eslem'e “Kız çocuklar ne zaman sünnet edilir? şeklinde soru sorulmuş O da: “Sekiz yaşından dokuz yaşına kadar. Dokuz yaşından sonrasına tehir edilmez.” diye cevap vermiştir.

Hadisi bu lafızla Harb b. İsmâil el-Kirmânî; maktû olarak Hz. Ömer'in azatlısı tâbiînin büyüklerinden Zeyd b. Eslem'den rivâyet etmiştir.⁹⁷ Begavî bu rivâyete; “Zeyd b. Eslem'e ‘Kız çocukların sünneti ne zamana kadar tehir edilebilir?’ şeklinde soru sorulunca ‘sekiz yaşına kadar’ diye cevap vermiştir.” lafızıyla senedsiz muallak olarak yer vermiştir.⁹⁸

Bu hadis, muharricleri tarafından tâbiîn döneminde kız çocukların sekiz ile dokuz yaşları arasında sünnet edildikleri ve sünnet etme uygulamasının dokuz yaşından sonrasına bırakılmadığı hususlarının delili sayılmıştır.⁹⁹

⁹⁵ İbn Habîb, *Kitâbü Edebi'n-nisâ'*, 222 (No. 137).

⁹⁶ İbn Habîb, *Kitâbü Edebi'n-nisâ'*, 279 (No. 231).

⁹⁷ Harb b. İsmâil, *Mesâilü Harb b. İsmâil el-Kirmânî*, 224 (No. 420).

⁹⁸ Begavî, el-Hüseyn b. Mes'ûd, *Şerhu's-sünne*, nşr. Zühayr eş-Şâviş - Şuayb el-Arnâvût (Beirut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1403/1983), 12/111.

⁹⁹ Kız çocukların sünnet olma yaşı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Sarı, *Din Tarih Ahlak Tıp ve Hukuk Açısından Erkek Sünneti ve Kadın Sünneti*, 247-249.

2.1.3.5. Yahyâ b. Saîd el-Ensârî (ö. 143/760) Hadisi

Yahyâ b. Saîd el-Ensârî “Kadın sünneti müslümanların terketmedikleri bir sünnettir.” der peşinden de şunu söylerdi: Hz. Peygamber şöyle buyururdu: “Kıyâmet günü kadınların hesaba çekileceği ilk şey namaz, ikincisi kocasının rızası, üçüncüsü ise sünnet edilip edilmediğidir.”

Hadisi bu lafızla İbn Habîb es-Sülemî (ö. 238/853), maktû olan baş tarafı itibarıyla doğrudan Yahyâ b. Saîd el-Ensârî’den (ö. 143/760), mürsel olan son tarafı itibarıyla da Rasûlullah’tan rivâyet etmiştir.¹⁰⁰

Tâbiîn büyüklerinden Yahyâ b. Saîd el-Ensârî’den rivâyet edilen bu hadis, maktû bölümü itibarıyla kadınların sünnet edilmesi uygulamasının müslümanların terketmedikleri bir sünnet olduğunu ve tâbiîn döneminde de devam ettirildiğini ifade etmekte, mürsel bölümü itibarıyla da kadınların sünnet edilmemesinin kıyâmet günü hesaba çekilmeyi gerektiren günahlardan biri olduğunu haber vermektedir.

2.2. Sünnet Merasimi

Hz. Peygamber döneminde sünnet düğünü yapıldığına dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır.¹⁰¹ Nitekim sahâbenin fakîhlerinden Osman b. Ebi’l-Âs (ö. 51/671), Hz. Peygamber döneminde böyle bir uygulama bulunmadığını ileri sürerek sünnet düğünü için düzenlenen yemeğe katılmamıştır.¹⁰² Hasan-ı Basrî bu hâdiseyi şöyle nakletmektedir: “Osman b. Ebi’l-Âs sünnet yemeğine davet edildi. Ancak o icabet etmekten kaçındı. ‘Kendisine niçin icabet etmiyorsun?’ denilince: ‘Biz Rasûlullah döneminde, ne sünnet düğününe giderdik ne de ona davet edilirdik.’ cevabını vermiştir.”¹⁰³ Ancak Taberânî’nin başka bir rivâyeti Osman b. Ebi’l-Âs’ın iştirak etmekten geri durduğu bu sünnetin, bir kız çocuğunun sünneti olduğunu göstermektedir. Bu rivâyete göre Hasan-ı Basrî aynı olayı şöyle aktarmaktadır: “Osman b. Ebi’l-Âs sünnet yemeğine davet edildi. Kendisine ‘Sen bunun ne olduğunu biliyor musun? Bu bir kız çocuğunun sünnetidir’ denildi. Bunun üzerine O: ‘Bu, bizim Rasûlullah döneminde görmediğimiz bir şeydir’ dedi ve yemek yemeyi reddetti.”¹⁰⁴ Bu rivâyete göre Osman b. Ebi’l-Âs’ın sünnet yemeği davetine katılmaması, bu yemeğin bir kız çocuğunun sünneti üzerine düzenlenmiş olmasıyla ilişkilendirilmiştir. Zira daha önce de belirtildiği gibi Araplarda câri olan uygulama, kadınlar için sünnet uygulamasının erkekler gibi açıktan değil, gizli yapılmasıdır. Öte yandan bu rivâyet mevzu bahis sünnet yemeklerinin sahâbe zamanında meydana çıkmaya başladığına işaret etmektedir.¹⁰⁵

¹⁰⁰ İbn Habîb, *Kitâbü Edebi’n-nisâ*, 221-222 (No. 137).

¹⁰¹ Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muğnî ‘alâ Muhtasari’l-Hırakî*, 10/207; Nebi Bozkurt, “Sünnet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2010), 38/158; Yaran, “Düğün”, 10/15-16; Akyüz, “Kur’ân ve Sünnette Ebeveyn ve Çocuk Hakları”, 338; Kara, *Ayet ve Hadisler Işığında Aile İlmihali (Güncel Konularla)*, 616.

¹⁰² Yaran, “Düğün”, 10/16. Kaan Göktaş’ın bu rivâyeti, İslam’da sünnetin olmadığına delil olarak getirmesi tamamen bir çarpıtmadan ibarettir. bk. [Kaan Göktaş](#), *Oldu da Bitti Maşallah Tarih, Din, Etik ve Çocuk Hakları Açısından Sünnet* (İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2013), 13, 71.

¹⁰³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/217; İbn Hânî, *Mesâilü’l-İmâm Ahmed*, 2/249 (No. 2392); Ebû Ya’lâ [bk. İbn Hacer, *el-Metâlibü’l-‘âliye*, 2/41 (No. 1600)]; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, IX, 57 (No. 8381).

¹⁰⁴ Hadisi bu lafızla Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, 9/57 (No. 8382); Ebû Ya’lâ [bk. İbn Hacer, *el-Metâlibü’l-‘âliye*, 2/41 (No. 1601)]; Ebû’s-Şeyh [bk. İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, 10/355] rivâyet etmişlerdir.

¹⁰⁵ Mer’î b. Ahmed el-Halkî, *el-Hitân ve ahkâmuh*, 269; Yaran, “Düğün”, 10/16; Kara, *Ayet ve Hadisler Işığında Aile İlmihali (Güncel Konularla)*, 616.

Sahâbe dönemi ve sonrasında kızların sünnet düğün ve merasimlerinde erkeklerde olduğu gibi davet ve şenlik düzenlenirdi.¹⁰⁶ Nitekim daha önce geçtiği üzere Hz. Âişe kız yeğenlerinin sünnetinde çocukları eğlendirecek birinin gelmesine onay vermiş, Zeyd b. Sâbit el-Ensârî de kızının sünnetinde düğün yemeği vermiş, bu vesileyle muhâcir ve ensârın düğün yemeğinde toplanmasını sağlamıştır.

Tâbiîn devrinde sünnet düğünlerinde def ve kudüm eşliğinde söylediği şarkılarla ün kazanan erkek ve kadın sanatçılar¹⁰⁷ vardır.¹⁰⁸ Nitekim Fâkihî ve Ebü'l-Ferec el-İsfahânî'nin (ö. 356/967) rivâyet ettiklerine göre tâbiînin önderlerinden Atâ' b. Ebî Rebâh (ö. 114/732), oğlunun sünnet düğününde şarkı söylemeleri için çağırdığı Garîz (ö. 98/717 [?]) ve İbn Süreyc (ö. 98/716 [?]) adlı iki şarkıcı arasında “en güzel/yanık seslisi hangisidir?” şeklindeki soruya onları dinledikten sonra “İbn Süreyc” cevabını vermiştir.¹⁰⁹ Aynı sünnet düğünüyle ilgili olması muhtemel bir rivâyet de şöyledir: “Atâ' b. Ebî Rebâh'ın oğlunun sünnet düğününde ünlü müzisyenlerden Ebcer (ö. 126/744 civarı), üç gün şarkı söylemiştir.”¹¹⁰

Emevîler döneminde zenginler ya da yöneticiler, kendi çocuklarını sünnet ettirirken büyük dâvetler verir ve eğlenceler düzenlerlerdi. Ayrıca bu münâsebetle, fakir çocuklarını da sünnet ettirirlerdi. Halk böyle davetleri, eğlenmek için bir fırsat bilir ve iştirak ederdi.¹¹¹

¹⁰⁶ Mer'î b. Ahmed el-Halkî, *el-Hitân ve ahkâmuh*, 205-209; Bozkurt, “Sünnette Düğün”, 3/35; a.mlf., *Hadis'te Folklor Eğlence*, 68; Hayati Hökelekli, “Çocuk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/357; Kara, *Ayet ve Hadisler Işığında Aile İlmihali (Güncel Konularla)*, 616; Adem Apak, *Kur'an'ın Geliş Ortamında Arap Toplumuna (Sosyal, Kültürel ve İktisadi Hayat)* (İstanbul: Kuramer, 2017), 62-64; Savaş, *İslâm'ın İlk Asrında Kadın*, 200, 306-308, 484.

¹⁰⁷ Bu sanatçılar hakkında geniş bilgi için bk. Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, 2/217-218; Müberred, Muhammed b. Yezîd. *el-Kâmil fi'l-luga ve'l-edeb*, nşr. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrâhim (Kâhire: Dârü'l-Fikri'l-Arabî, 1417/1997), 2/187; İbn Abdîrabbih, *el-İkdi'l-ferîd*, 7/29-87; Aycan, “İslâm Toplumunda Eğlence Sektörünün Ortaya Çıkışı”, 161-193; a.mlf., “Musiki”, 162-199; Ahmet Hakkı Turabi, “İlk Dönem İslâm Dünyasında Musiki Çalışmalarına Bakış”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13-14-15 (1995-1996-1997), 230-231, 232-240; a.mlf., “Medîneli Efemine Şarkıcı Tuveys (11-92/632-711)”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (2010), 41-61; Rıza Savaş, “Emevîler Devri Eğlence Hayatından Kesitler ve Dönemin Bazı Kadın Şarkıcıları”, *İSTEM: İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Müsiki Dergisi* 4/8 (2006), 54-57, 59-60; a.mlf., *İslâm'ın İlk Asrında Kadın*, 307.

¹⁰⁸ Örneğin İshâk el-Mevsilî'ye (ö. 235/850) göre İbn Süreyc (ö. 98/716 [?]) Ma'bed b. Vehb (ö. 126/744), İbn Muhriz (ö. 97/715 [?]) ve Mâlik b. Ebü's-Semh (ö. 140/757 [?]) ile birlikte zamanın en ünlü dört ses sanatkârından biridir. Yûnus el-Kâtib (ö. 135/752 civarı) de Garîz (ö. 98/717 [?]), İbn Süreyc, İbn Muhriz ve İbn Miscâh'ı (ö. 97/715 [?]) Arap mûsikisinin dört temel taşı olarak nitelemiştir. Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Egânî*, nşr. İbrâhim el-Ebyârî, 251, 277, 286, 294; nşr. Alî Mühennâ - Sümeyr Câbir, 1/246, 247, 365-366; 2/348, 355. bk. Fuat Günel, “İbn Süreyc”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/366; a.mlf., *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/283; a.mlf., “Mâlik b. Ebü's-Semh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/506; a.mlf., “Garîz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/382; Ahmet Hakkı Turabi, “İshâk el-Mevsilî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 12/536-537; a.mlf., “Yûnus el-Kâtib”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/608; Aycan, “İslâm Toplumunda Eğlence Sektörünün Ortaya Çıkışı”, 165; a.mlf., “Musiki”, 167; Savaş, “Emevîler Devri Eğlence Hayatından Kesitler ve Dönemin Bazı Kadın Şarkıcıları”, 55.

¹⁰⁹ Fâkihî, Muhammed b. İshâk, *Ahbâru Mekke fi kadîmi'd-dehr ve hadîsîh*, nşr. Abdülmelik b. Abdullah b. Dehîş (Beyrut: Dâru Hîdır, 1414/1994), 3/23 (No. 1724); Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Egânî*, nşr. İbrâhim el-Ebyârî, 278-279, 281; nşr. Alî Mühennâ - Sümeyr Câbir, 1/250-252, 270-273. bk. Nebi Bozkurt, “Sünnet Düğünü”, *Şâmil İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Şâmil Yayıncılık, 1992), 5/462; Altınay, *Emevîlerde Günlük Yaşam*, 351; Aycan, “İslâm Toplumunda Eğlence Sektörünün Ortaya Çıkışı”, 166-167; a.mlf., “Musiki”, 169.

¹¹⁰ Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Egânî*, nşr. Alî Mühennâ - Sümeyr Câbir, 3/343. bk. Altınay, *Emevîlerde Günlük Yaşam*, 351.

¹¹¹ Fehmî Sa'd, *el-Âmmetü fi Bağdâd fi'l-karneyni's-sâlis ve'r-râbi' li'l-hicre dirâse fi't-târîhi'l-ictimâi* (Beyrut: Dârü'l-Müntehabî'l-Arabî, 1413/1993), 370; Altınay, *Emevîlerde Günlük Yaşam*, 353.

3. Günümüz Dünyasında Kadın Sünneti

2014 yılında yayımlanan UNICEF raporuna göre 2014 yılına kadar 125 milyon civarında kadın sünnet edilmiştir.¹¹² Bir başka veriye göre ise dünya genelinde 100 milyondan fazla (100 ile 200 milyon arasında) kadının sünnetli olduğu tahmin edilmektedir.¹¹³ Günümüzde Afrika’da yaklaşık 26 ülkede, 80 ile 110 milyon arası kadın sünnet olmaktadır. Bu ülkelerin başında Mısır, Etiyopya, Somali, Kenya, Gine, Nijerya, Mali, Sudan, Eritre, Cibuti ve Sierra Leone gelmektedir.¹¹⁴ Buralarda sünnet olma oranı kızlarda %70’in üzerinde hatta %97 lere ulaşırken,¹¹⁵ Gana, Nijer, Kamerun ve Uganda’da bu oran %10’un altındadır.¹¹⁶ Afrika’nın dışında Yemen’in, Kuzey Irak’ın, Arabistan’ın, Hindistan’ın, Pakistan’ın, Afganistan’ın, Malezya’nın ve Singapur’un bazı bölgelerinde, Endonezya’nın da büyük kısmında kızlar sünnet edilmektedir.¹¹⁷ Ayrıca bu ülke vatandaşları göç ettikleri ülkelerde de -Amerika, Latin Amerika (Brezilya, Meksika ve Peru), Avustralya, Kanada ve Avrupa gibi- bu âdetlerini sürdürmektedirler. İsrail’e göç etmiş olan Etiyopyalılar da bu âdetlerini orada uygulamaktadırlar.¹¹⁸

Afrika’nın yanı sıra Orta Doğu ülkelerinde ve az sayıda da olsa bazı Asya ülkelerinde kız çocukları sünnet edilmektedirler. Kadınların sünnet olması kesilen kısım ve miktara göre dört farklı şekilde yapılmaktadır. Bu farklılıklar, ülke vatandaşlarının sünnete bakış açısı ve anlayışına göre değişmektedir.¹¹⁹

Bu ülkelerde kızların sünnetleri yaşlı ya da orta yaşlı kadınlar tarafından genellikle kız çocuklarının evlerinde yapılmaktadır.¹²⁰

Ağırlıklı olarak Afrika’da uygulanan geleneksel kadın sünneti, genellikle, tıbbî eğitimi olmayan bir kadın sünnetçi tarafından yapılır. Çoğu kez anestezi ve antiseptik maddeler kullanılmaz ve işlem sıklıkla bıçak, makas, neşter, jilet ya da cam parçalarıyla gerçekleştirilir. İşlem sırasında doğal olarak şiddetli acı duyan çocuk, yardımcıları tarafından zorla ve bazen şiddet uygulanarak zapt edilir.¹²¹

¹¹² Senem Soyer, “Kadın Sünneti: Kültürel Dayanakları ve Yol Açtığı Sorunlar”, *EKEV Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler* - 18/60 (2014), 410; Büken, “İstanbul Sözleşmesi Bağlamında Kadın Sünneti”, 20 [<https://ojs.emu.edu.tr/index.php/woman2000/article/view/48> (25.08.2020)]; M. İhsan Karaman, “Sosyokültürel, Etik, Tıbbi ve İslami Perspektiften Kız Çocuklarda ve Kadınlarda Sünnet”, *Anadolu Kliniği ve Tıp Bilimleri Dergisi* 22/2 (İstanbul, Mayıs 2017), 126.

¹¹³ M. Cumhur İzgi, “Tedavi Amaçlı Olmayan Erkek Çocuk Sünnetinin Etik Değerlendirmesi”, *Türk Psikiyatri Dergisi* 26/3 (2015), 205; Caner Taslaman – Feryal Taslaman, *İslam ve Kadın* (İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2020), 136.

¹¹⁴ Caner Taslaman – Feryal Taslaman, *İslam ve Kadın*, 136; Kırış, “Bir Sünnet Türü ile İlgili Hadislerin Günümüz Şartlarında Değerlendirilmesi”, 8.

¹¹⁵ Eryiğit Bader, “Sünnet Olma ve Kadın Sünneti”, 84; Büken, “İstanbul Sözleşmesi Bağlamında Kadın Sünneti”, 29; Karaman, “Sosyokültürel, Etik, Tıbbi ve İslami Perspektiften Kız Çocuklarda ve Kadınlarda Sünnet”, 126.

¹¹⁶ Karaman, “Sosyokültürel, Etik, Tıbbi ve İslami Perspektiften Kız Çocuklarda ve Kadınlarda Sünnet”, 126.

¹¹⁷ Gürkan, “Sünnet”, 38/157; Eryiğit Bader, “Sünnet Olma ve Kadın Sünneti”, 84; Büken, “İstanbul Sözleşmesi Bağlamında Kadın Sünneti”, 29; Karaman, “Sosyokültürel, Etik, Tıbbi ve İslami Perspektiften Kız Çocuklarda ve Kadınlarda Sünnet”, 126.

¹¹⁸ Gürkan, “Sünnet”, 38/157; Eryiğit Bader, “Sünnet Olma ve Kadın Sünneti”, 84; Büken, “İstanbul Sözleşmesi Bağlamında Kadın Sünneti”, 29; Kırış, “Bir Sünnet Türü ile İlgili Hadislerin Günümüz Şartlarında Değerlendirilmesi”, 8.

¹¹⁹ Gürkan, “Sünnet”, 38/157; Eryiğit Bader, “Sünnet Olma ve Kadın Sünneti”, 84, 95; Büken, “İstanbul Sözleşmesi Bağlamında Kadın Sünneti”, 29; Caner Taslaman – Feryal Taslaman, *İslam ve Kadın*, 136.

¹²⁰ Eryiğit Bader, “Sünnet Olma ve Kadın Sünneti”, 84.

¹²¹ Karaman, “Sosyokültürel, Etik, Tıbbi ve İslami Perspektiften Kız Çocuklarda ve Kadınlarda Sünnet”, 126.

Kızların sünnet olması konusunda, her üç dinin kutsal kitabında bir açıklama yoktur. Daha çok müslümanlar arasında yaygın olan bu uygulama, kısmen de olsa Yahûdi ve Hıristiyanlar arasında da uygulanmaktadır.

Yahudi kutsal kitaplarında erkek sünnetinden bahsedilirken, kadın sünnetinden hiç bahsedilmez. Bu sebeple Yahudilerde sünnet sadece erkeklere mahsus olup, kadınlar sünnet olmazlar. Ancak bunun istisnâî durumları vardır. Bu istisnalardan biri Habeşistan/Etiyopya'daki Yahudilerdir. Etiyopya'da yaşayan Beta İsrail ya da Falasha denilen bir grup Yahudiler arasında erkeklerin yanı sıra kızların sünnet olduğu bilinmektedir.¹²²

Bunlar Etiyopya'da çeşitli baskılar altında tutularak izole edilmiş bir gruptur. Bu grup beş kitaptan meydana gelen Tora'ya (Tevrat) sıkı sıkı bağlı olmakla birlikte İbranice okuma yazma ve konuşma bilmemektedirler. Onlar, inandıkları Tora'nın kilisede sadece papazlar tarafından okunduğu dil ile Tanrı tarafından yazıldığını kabul ederler. Tora'nın (Tevrat) dışındaki kutsal kitaplar hakkında da hiçbir bilgiye sahip değildirler. Bunlar, kendilerinin kaybolan on Yahudi kabilesinden biri olduğuna inanırlar.¹²³

Etiyopya'da yaşayan bu Yahudilerin bir kısmı daha sonra kıtlıktan kaçarak Sudan'a sığınmışlardır. Bu kabilenin Yahudi olduğu, İsrail tarafından 1975 yılında resmi olarak kabul edilerek İsrail'e yerleşmelerine izin verilmiştir. Ancak bu izne rağmen -ekonomik ve bazı siyasi sıkıntılardan dolayı- 1984 yılına kadar bunlardan sadece birkaç tanesi İsrail'e göç etmişlerdir. 1984 yılı Kasım ve 1985 yılı Ocak aylarında İsrail tarafından yapılan iki hava operasyonu ile Sudan'da bulunan yaklaşık 8200 Etiyopyalı Yahudi alınarak İsrail'e götürülmüştür. Daha sonra 1991 yılında 14.087 Etiyopyalı Yahudi Etiyopya'nın başkentinden alınarak İsrail'e götürülmüştür. Günümüzde halen Etiyopya'da yaşayan çok az bir Yahudi grup bulunmaktadır.¹²⁴

Hıristiyan kutsal kitaplarından Yeni Ahit (İncil) ve Mektuplarda sünnetten kısaca bahsedilmektedir. Buralarda verilen bilgilere göre erkekler için sünnet olma, örf olarak görülmüş ve yok hükmünde sayılmıştır. Kadınların sünnet olmasından ise hiç bahsedilmemektedir. Bu sebeple Hıristiyanlıkta kadın sünneti ile ilgili çalışma oldukça azdır. Hıristiyan din adamları kadın sünnetinin meşrû olmadığı konusunda müttefiktirler.¹²⁵

Öte yandan daha çok müslüman kadınlar tarafından tercih edilen bir uygulama olmasına rağmen Hıristiyan kadınlar arasında da sünnet edilenler bulunmaktadır. Örneğin Çad'taki etnik topluluklardan biri olan "Sara" isimli grupta kırsalda yaşayan Katolikler arasında %96 ve kentte yaşayan Protestanlar arasında ise %53 oranında sünnet işlemine

¹²² Eryiğit Bader, "Sünnet Olma ve Kadın Sünneti", 89; Kırış, "Bir Sünnet Türü ile İlgili Hadislerin Günümüz Şartlarında Değerlendirilmesi", 8; Berke Özenç, "Kadın Sünneti: Etnomerkezci Önyargılardan Kültürel Dinamikleri Dikkate Alan Bir Yaklaşım Doğru", *İÜHFİM* 64/2 (İstanbul 2006), 148.

¹²³ Eryiğit Bader, "Sünnet Olma ve Kadın Sünneti", 89.

¹²⁴ I. El Damanhoury, "The Jewish and Christian View on Female", *African Journal of Urology*, 19/3 (September 2013), 129; Eryiğit Bader, "Sünnet Olma ve Kadın Sünneti", 89-90.

¹²⁵ Eryiğit Bader, "Sünnet Olma ve Kadın Sünneti", 90-91.

rastlanmaktadır.¹²⁶ Yine Nijer’de Hıristiyan kadınların %55’i sünnet edilmişken Müslüman kadınların ancak %2’sinin sünnet edildiği bilinmektedir.¹²⁷

Kızların sünnet edilme sebep ve gerekçeleri inanç ve kültürlere göre değişiklik arz etmektedir.¹²⁸ Bu sebep ve gerekçelere bakıldığında günümüzde kızların %58,3 âdet olduğu için, %36,1 temizliği sağlamak, %30,6 dinî gereklilik, %9,1 iffeti korumak için, %8,9 evlenebilmek için, %5,6 evlilikte ihanet etmemek için sünnet edilmektedir.¹²⁹

M. İhsan Karaman’a göre sebep ve gerekçe olarak ileri sürülen bu argümanların hiçbirinin bilimsel geçerliliği yoktur ve hepsi ancak birer “mit”tir.¹³⁰

Günümüz fukâhasının çoğu kadınların sünnetinin meşrûluğu konusunda ittifak etmiş olmakla beraber kadın sünnetinin âdet/örf olduğu görüşündedirler. Mısır’daki bazı âlimler kadın sünnetinin hükmünün müstehap olduğu doğrultusunda fetvâ vermişlerdir. Yani o yapılması güzel olan edep ve ahlak kuralları arasında yer almaktadır.¹³¹

Bu fakîhlere göre erkek sünneti, dinî dayanağı olan, Hz. Peygamber’den bu yana yapılan bir uygulamadır. Buna karşılık kadın sünneti ise İslâm dini temeli tartışılan ancak terkinin haram ya da mekruh olduğu konusunda da bir delil bulunmayan daha çok sıcak bölgelerde uygulanan tamamen örfî bir alışkanlıktır.¹³² Bu görüşte olan fakîhlere göre kadınların sünnet olma hâdisesi, örften hareket edilerek daha sonra din ile ilişkilendirilmiştir.¹³³

Fakîhlerden, kadın sünnetinin örf olduğunu belirtenler onu tamamıyla İslâm öncesi bir Afrika âdeti/örfü olarak nitelendirirler.¹³⁴ Buna delil olarak da kızların sünnet edilmesi geleneğinin sıcak iklime sahip Arabistan’ın bir kısmında, Mısır, Orta ve Doğu Afrika ülkeleriyle Güneydoğu Asya’da yaşayan müslümanlar arasında yaygın olmasını¹³⁵ zikrederler. Ebû Abdillâh b. el-Hâc (ö. 737/1337) *el-Medhal* adlı eserinde bu konuyla ilgili şu görüşlere yer vermektedir: “Kadınlara ilgili olarak mutlak/genel olarak sünnet edilirler mi yoksa Maşrik kadınları ile Mağrib kadınları arasında fark gözetilir mi hususunda ihtilaf edilmiştir. Buna göre Maşrik kadınları yaradılışlarında var olan fazlalık sebebiyle sünnet

¹²⁶ Duru Şahyar Akdemir, “İnsan Hakları İhlali Olarak Kadın Sünneti”, *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi* 5/13 (2017), 1050-1051; Eryiğit Bader, “Sünnet Olma ve Kadın Sünneti”, 92; Kırış, “Bir Sünnet Türü ile İlgili Hadislerin Günümüz Şartlarında Değerlendirilmesi”, 8.

¹²⁷ Caner Taslaman – Feryal Taslaman, *İslam ve Kadın*, 136-137; Kırış, “Bir Sünnet Türü ile İlgili Hadislerin Günümüz Şartlarında Değerlendirilmesi”, 8-9.

¹²⁸ Bu sebep ve gerekçeler hakkında bk. Büken, “İstanbul Sözleşmesi Bağlamında Kadın Sünneti”, 29-34; Eryiğit Bader, “Sünnet Olma ve Kadın Sünneti”, 85; Karaman, “Sosyokültürel, Etik, Tıbbi ve İslami Perspektiften Kız Çocuklarda ve Kadınlarda Sünnet”, 126.

¹²⁹ Eryiğit Bader, “Sünnet Olma ve Kadın Sünneti”, 85.

¹³⁰ Karaman, “Sosyokültürel, Etik, Tıbbi ve İslami Perspektiften Kız Çocuklarda ve Kadınlarda Sünnet”, 126.

¹³¹ Eryiğit Bader, “Sünnet Olma ve Kadın Sünneti”, 97.

¹³² Eryiğit Bader, “Sünnet Olma ve Kadın Sünneti”, 97.

¹³³ Eryiğit Bader, “Sünnet Olma ve Kadın Sünneti”, 97.

¹³⁴ Eryiğit Bader, “Sünnet Olma ve Kadın Sünneti”, 97.

¹³⁵ Mısır başta olmak üzere Sudan, Etiyopya, Nijerya, Kenya, Endonezya, Malezya ve Somali kadın sünneti geleneğini uygulayan ülkeler arasında yer almaktadır. Suriye, Irak ve İran’da az da olsa rastlanmakla birlikte göçler sebebiyle Avrupa, Kanada, Amerika ve Avustralya’da da görülmektedir. bk. Gürkan, “Sünnet”, *DİA*, 38/157; Bozkurt, “Sünnet”, 38/158; Soyer, “Kadın Sünneti: Kültürel Dayanakları ve Yol Açtığı Sorunlar”, 404-406, 410; Akdemir, “İnsan Hakları İhlali Olarak Kadın Sünneti”, 1050-1051; Göktas, *Oldu da Bitti Maşallah*, 100; Azimli, *Cahiliyye’yi Farklı Okumak*, 139; Eryiğit Bader, “Sünnet Olma ve Kadın Sünneti”, 84, 97; Caner Taslaman – Feryal Taslaman, *İslam ve Kadın*, 136; Kırış, “Bir Sünnet Türü ile İlgili Hadislerin Günümüz Şartlarında Değerlendirilmesi”, 8.

olmakla emredilirlerken, Mağrib kadınları yaradılışlarında böyle bir fazlalığın bulunmayışı sebebiyle sünnet olmakla emredilmezler. Kadınların sünnetle emredilip emredilmeme hususundaki ihtilaf, sebebin muktezasına râcidir.”¹³⁶

M. İhsan Karaman’ın, Hayrettin Karaman’ın bu konudaki görüşünden hareketle kadın sünnetinin hükmüne dair kaydettiği şu sözler¹³⁷ dikkat çekicidir: “Kız sünneti hakkında klasik fukahâ görüşü; Şâfiîlerde “vâcip;” Hanefî, Mâlikî ve Hanbelîlerde ise “sünnet” şeklindedir. Ancak, çağdaş tıbbî bilgi ve gelişmeler ışığında, sünnetin kadının ruh, beden ve cinsel sağlığı üzerindeki zararlı etkileri dikkate alınarak, bu görüşler kabul edilmemelidir. Çoğunluk itibarıyla çağdaş fukahâ kız sünnetini “câiz” veya “mübah” olarak nitelemektedir. İşlemin, kadının sağlığı için önemli bir tehlike arz ediyorsa “mekruh,” hayatı için ciddi bir tehdit teşkil ediyorsa “haram” olduğu yönünde fetva verilir. ... Kadın sünnetiyle ilgili güncel fikhî perspektifi, ülkemizden Prof. Dr. Hayreddin (Hayrettin) Karaman ve İslâm dünyasından âlim Yûsuf el-Karadâvî’nin görüşleri ile özetleyebiliriz. Hayrettin Karaman şöyle demektedir:

“Bazı topluluklarda uygulanan bir âdet var; genç kızların klitoris (bızır) adı verilen organlarını tamamen veya kısmen kesmek; buna kızların sünneti deniyor ve en azından Mısır Firavunları devrinden beri bazı yerlerde uygulandığı biliniyor.

Erkeğin sünnetinin etkisi hem temizlik hem de haz bakımından olumlu ve faydalı olduğu halde¹³⁸ kızların ‘sünneti’nin hiçbir faydası yok, üstelik önemli zararları var ve âdetâ-kızlar azmasın, iffetlerini korusunlar diye– onları sakat etmek, yaratılıştan mevcut ve önemli işlevleri bulunan bir organı yok etmek söz konusu.

İslâm dışı toplulukların İslâm’a mal ederek istismar ettikleri konulardan biri de bu ‘kızların sünneti’ meselesidir. Kur’ân’da, sahih ve açık ifadeyi hadisler arasında, icmâda ve kıyasta ‘İslâmî bir gereklilik olarak’ yer almadığı halde bu operasyonu dine mal etmek haksızlıktır; savunmak da yersiz, hatta zararlı bir davranıştır.

Oğlum ürolog olduğu için aramızda bu konuyu yıllardır konuşmuşuzdur. Normal bir klitoris kısmen veya tamamen kesmeyi tıp sakıncalı buluyor ve asla faydasından söz edilmiyor. Müslüman halklar ise zaten genellikle bunu uygulamıyorlar. Günümüzde belki de yalnızca bazı Afrika, Orta Doğu, Uzak Doğu ülkelerinde kısmî uygulamalar var.

Benim okumalarım (Hayrettin Karaman) sonunda ulaştığım kanaat şu idi: İslâm’da, ‘kızların sünneti diye bir dinî uygulama’ yoktur; bunu öteden beri bazı topluluklar bir âdet olarak uygulamışlardır; Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* zamanında da halk, makbûl bir âdet (mekrume) olarak bunu uygulamakta idi; Efendimiz bunu yapanlara klitoris faydalarını hatırlatarak ‘aşırıya kaçmayın’ tavsiyesinde bulundu.

İslâm muhaliflerinin istismar ettikleri bazı konuları sırayla ele almaya niyet edince bu konuya yeniden eğildim. Çağdaş âlimlerden Yûsuf Karadâvî’nin sitesinde aynı kanaati paylaştığını ve bu işi din adına savunanların dayanaklarını çürüttüğünü gördüm.

¹³⁶ Ebû Abdillâh b. el-Hâc, *el-Medhal*, 3/296. krş. İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, 10/353; *Ebü’t-Tayyib el-Azîmâbâdî*, *Avnü’l-ma’bûd Şerhu Süneni Ebî Dâvûd*, 14/123.

¹³⁷ Karaman, “Sosyokültürel, Etik, Tıbbî ve İslami Perspektiften Kız Çocuklarda ve Kadınlarda Sünnet”, 128-129.

¹³⁸ Amr Abdülmun’im Selîm, *ed-Dürbe ‘ale’l-meleke*, 168.

Ayrıca 22–23/11/2006 tarihinde, el-Ezher Üniversitesi'nin himayesinde dünyanın çeşitli ülke ve bölgelerinden gelen birçok âlimin ve uzmanın katıldığı bir ilmî toplantı yapıldığına muttali oldum. Bu toplantıda alınan kararların önemli maddeleri şöyledir:

1. Allah, erkek olsun kadın olsun insanı değerli ve dokunulmaz kılmıştır.
2. Kızların sünneti, Kur'ân'a veya sahih sünnete dayanmadan bazı kimselerin, âdete uyarak yaptıkları bir uygulamadır.
3. İslâm insana maddî veya manevî zarar vermeyi yasaklamıştır. Bu âdetin kadınlara maddî ve psikolojik olarak önemli zararları vardır.
4. Toplantıya katılan heyet Müslümanlara, bu zararlı uygulamadan vazgeçmelerini, halkın bilgi ve şuur edinmesi için gayret edilmesini ve yönetimlerin de kanunî tedbirler almasını tavsiye eder.”¹³⁹

Karâdâvî'nin görüşleri ise aşağıdaki gibidir:

- Kızların sünnetinin farz, vâcip, müstehap olduğuna dair Kitap, sünnet, icmâ ve kıyastan delil yoktur.
- İlgili hadisler (rivâyetler) ya zayıftır ya da bağlayıcı bir hüküm getirmez.
- Bu iş olsa olsa “sakıncası yoksa câiz” hükmüne girer.
- İslâm'dan öncesinden beri bazı kabileler bunu âdet edinmişlerdi, Hz. Muhammed âdet olduğu için menetmemiştir, ancak “aşırı gitmeyin/abartmayın” buyurmuştur.
- Bugün ümmet genel olarak kızların sünnetini terk etmiştir.
- Tıp otoriteleri de bunun –özellikle klitoristen kesmenin– zararlı olduğunda birleşmektedir.
- Bu sebeple “zararı görüldüğünde, câiz olan bir şeyin ulu'l-emr tarafından yasaklanması câizdir” kuralına göre bu işlem menedilmelidir.”¹⁴⁰

Kadınlar için sünnet olsa olsa müstehaptır diyen Abdullah Ulvân erkek ve kadın sünneti arasındaki farka değinirken şunları söylemektedir: “Bunun hikmeti belki de şu olabilir: Erkek sünneti, kadın sünnetinden hem şekil hem hüküm hem de yarar bakımından tamamen farklıdır. Nitekim bu konuda dikkat çekilen ve anlaşılan husus da zaten budur.”¹⁴¹

Ahmet Şerbâsî'nin de bu konu hakkındaki görüşü şöyledir: “Ancak kız çocuğun sünnet edilmesinde kendisi için bir fayda yok ise bazı fıkıh bilginlerinin ifade ettikleri gibi sünnetin terk edilmesinde bir sakınca ve günah yoktur.”¹⁴²

Kadınların sünnet olması tıp uzmanlarının ekserisine göre sağlık açısından zararlıdır, bu nedenle de uygun değildir.¹⁴³

¹³⁹ Hayrettin Karaman, <http://www.hayrettinkaraman.net/makale/0621.htm> (28.08.2020).

¹⁴⁰ Yûsuf el-Karâdâvî, <https://www.al-qaradawi.net/node/4306> (28.08.2020).

¹⁴¹ Abdullah Ulvân, *Terbiyetü'l-evlâd fi'l-İslâm* (Kâhire: Dârü's-Selâm, 1401/1981), 1/114-115.

¹⁴² Ahmet Şerbâsî, *Sorulu-Cevaplı İslâm Fıkhı* (İstanbul: Özgü Yayınları, 1998), 1/78.

¹⁴³ Karaman, “Sosyokültürel, Etik, Tıbbi ve İslami Perspektiften Kız Çocuklarda ve Kadınlarda Sünnet”, 126-127; Eryiğit Bader, “Sünnet Olma ve Kadın Sünneti”, 98-99.

Tıbbî zararları yanında adalet, özerklik, yararlılık ve zarar vermeme gibi genel kabul gören temel etik prensiplerinin tümünü ihlal ettiği gerekçesiyle kadın sünneti etik açıdan da problemli görülmüştür.¹⁴⁴

Kadın sünnetine hukukî açıdan bakıldığında öteden beri Avrupa ülkelerinde genel kabul gören kız çocuklarının sünnetinin hukuka aykırılığının tartışmasız olduğu iddiasını¹⁴⁵ Hıristiyan batının dinî ve kültürel değerlerinden bağımsız düşünmek mümkün değildir.¹⁴⁶ Bu bağlamda Türkiye'nin de taraf olduğu Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (UNICEF)¹⁴⁷ ile İstanbul Sözleşmesine¹⁴⁸ dayanarak dünya genelinde kadın sünnetini yasaklama gayretlerini,¹⁴⁹ hatta kadın sünneti uygulayan ülkelere karşı ekonomik ve siyasi baskılar uygulanması teşebbüslerini çok da yadırgamamak gerekir.¹⁵⁰

Diğer taraftan kadın sünnetini insan hakları ihlali ve kadına karşı şiddet olarak değerlendiren Birleşmiş Milletler Genel Kurulu,¹⁵¹ Avrupa Konseyi¹⁵² ve feminist

¹⁴⁴ Karaman, “Sosyokültürel, Etik, Tıbbi ve İslami Perspektiften Kız Çocuklarda ve Kadınlarda Sünnet”, 127.

¹⁴⁵ Ayşe Nuhuğlu, “Sünnet ve Ceza Hukuku”. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (Özel Sayı) 19/2* (İstanbul 2013), 212; Ferec Muhammed Muhammed Sâlim, *Hükmü hitâni 'l-inâs dirâse mukârene beyne 'l-fikhi 'l-İslâmî ve 'l-tıbb ve 'l-kânûn* (İskenderiyye: Mektebetü'l-Vefâ' el-Kânûniyye, 1435/2014), 184-193.

¹⁴⁶ Kadın sünnetiyle ilgili bazı şüpheler ve cevapları için bk. Mer'î b. Ahmed el-Halkî, *el-Hitân ve ahkâmuh*, 157-166; Ferec Muhammed Muhammed Sâlim, *Hükmü hitâni 'l-inâs*, 97-105, 155-169, 211-262.

¹⁴⁷ *Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (UNICEF)*, 11 (md. 24/3); *Göktaş, Oldu da Bitti Maşallah*, 14, 81, 83-84; Özenç, “Kadın Sünneti: Etnomerkezci Önyargılardan Kültürel Dinamikleri Dikkate Alan Bir Yaklaşım Doğru”, 145-166. 159-160; Soyer, “Kadın Sünneti: Kültürel Dayanakları ve Yol Açtığı Sorunlar”, 412-413; Eryiğit Bader, “Sünnet Olma ve Kadın Sünneti”, 85-86; Büken, “İstanbul Sözleşmesi Bağlamında Kadın Sünneti”, 29.

¹⁴⁸ *Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)*, Avrupa Konseyi Sözleşmeler Dizisi (No. 210), İstanbul 2011, <https://www.coe.int/conventionviolence> (23.08.2020), 4, 14 (md. 38); Büken, “İstanbul Sözleşmesi Bağlamında Kadın Sünneti”, 37-38.

¹⁴⁹ Kadın sünneti karşıtı BM, 1975 yılında çalışmaya başlamış ve uluslararası alanda insan hakları açısından kadına şiddet olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda Birleşmiş Milletler tarafından ilan edilen “6 Şubat Uluslararası Kadın Şiddetine Karşı Sıfır Hoşgörüş günü” çerçevesinde UNICEF VE UNFPA eliyle 17 Afrika Ülkesinde kadın sünnetine karşı geniş çaplı küresel programlar yapılmıştır. Bu çerçevede kadın sünnetine karşı pekçok ilan, kitapçık ve yapılan araştırma raporları yayımlanmıştır. Bütün bu çalışmalar sayesinde büyük ölçüde başarı sağlanmıştır. Neticede 29 ülkeden 24'ünde kadın sünneti yasaklanmıştır. Özenç, “Kadın Sünneti: Etnomerkezci Önyargılardan Kültürel Dinamikleri Dikkate Alan Bir Yaklaşım Doğru”, 156-162; Soyer, “Kadın Sünneti: Kültürel Dayanakları ve Yol Açtığı Sorunlar”, 406, 413; Eryiğit Bader, “Sünnet Olma ve Kadın Sünneti”, 85-86. İlk yasak 1978 yılında Fransa'da ilan edilmiştir. Daha sonra, kadın sünnetini uygulayan toplum yapısına sahip olan ülkelere ilk resmi yasak ise 1994 yılında Gana'dan gelmiştir. Diğer taraftan Avrupa Ülkeleri ve Amerika, kadın sünnetini uygulayan ülkelere karşı ekonomik ve siyasi baskılar yapmaktadırlar. Özenç, “Kadın Sünneti: Etnomerkezci Önyargılardan Kültürel Dinamikleri Dikkate Alan Bir Yaklaşım Doğru”, 156-157; Eryiğit Bader, “Sünnet Olma ve Kadın Sünneti”, 86, 99-100; Kırış, “Bir Sünnet Türü ile İlgili Hadislerin Günümüz Şartlarında Değerlendirilmesi”, 19-23.

¹⁵⁰ Özenç, “Kadın Sünneti: Etnomerkezci Önyargılardan Kültürel Dinamikleri Dikkate Alan Bir Yaklaşım Doğru”, 156-157; Eryiğit Bader, “Sünnet Olma ve Kadın Sünneti”, 86, 99-100.

¹⁵¹ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Aralık 1993 tarih ve 44/104 sayılı karar ile ilan edilen “Kadınlara Karşı Şiddetin Ortadan Kaldırılması Hakkında Bildiri”nin 2. maddesinin a bendinde de, kadın sünnetine, kadınlara karşı şiddet kapsamında yer verilmiştir. Bildiri için bk. Mehmet Semih Gemalmaz, *İnsan Hakları Belgeleri Cilt 5* (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayinevi, 2004), 129-145 ve 519-527. Buna ilaveten Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi'nin (KKAOKK), bu konuya yönelik farklı tarihlerde aldığı birden çok Genel Tavsiye Kararı bulunmaktadır. bk. 2 Şubat 1990, A/45/38; 29 Ocak 1992, A/47/38; 2 Şubat 1999, A/54/38/Rev. 1, chapter 1. KKAOKK'nin oluşturduğu Genel Tavsiyelerin İngilizce tam metinleri için bk. <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf> (25.03.2006). Ayrıca bk. Özenç, “Kadın Sünneti: Etnomerkezci Önyargılardan Kültürel Dinamikleri Dikkate Alan Bir Yaklaşım Doğru”, 157-158; Soyer, “Kadın Sünneti: Kültürel Dayanakları ve Yol Açtığı Sorunlar”, 412-413; Eryiğit Bader, “Sünnet Olma ve Kadın Sünneti”, 85-86; Kırış, “Bir Sünnet Türü ile İlgili Hadislerin Günümüz Şartlarında Değerlendirilmesi”, 21.

¹⁵² bk. *Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)*, 4, 14 (md. 38); Büken, “İstanbul Sözleşmesi Bağlamında Kadın Sünneti”, 37-38.

grupların,¹⁵³ başta üç semavî din olmak üzere hemen bütün dinlerin kesin bir dille haram gördüğü kürtajı¹⁵⁴ bir insan hakkı olarak kabul etmeleri,¹⁵⁵ insan hakkı ihlallerine karşı takındıkları çifte standartın açık bir göstergesidir.¹⁵⁶

Dinî amaçlı yapılan kadın sünnetine ön yargılı yaklaşan feminist grupların, bu uygulamayı vahşice ve erkek üstünlüğünü sağlamak amaçlı değerlendirerek ona karşı mücadele etmelerine rağmen ideal vajinaya sahip olmak için özellikle batıda son zamanlarda yaygınlaşan estetik ameliyatlara¹⁵⁷ karşısında eleştiri dahi yapmadıkları görülmektedir.¹⁵⁸ Bu durum kadın sünnetine karşı yapılan mücadelenin samimiyetini gölgelemektedir.¹⁵⁹

Sonuç

Kadın sünneti uygulaması İslâm öncesi dönemde Araplar arasında yaygın bir şekilde uygulanmaktaydı. Bu hususa dair bilgiler, tarih ve hadis kitapları yanında Arap Dili ve Edebiyatına ilişkin birçok kaynakta geçmektedir. Dil-kültür ilişkisi de bu hususu ayrıca teyit etmektedir. Kadın sünneti hakkında Kur'ân'da bir hüküm yer almamaktadır. Ancak birçok hadiste gerek kadınların sünnet edilmesini öngören gerekse sünnet sonrası tertip edilen sünnet merasimlerinden bahseden ifadeler kullanılmıştır. Bu rivâyetlerin bir kısmı merfû hadislerken diğer bir kısmı mevkûf ve maktû hadislerdir. Bu rivâyetlerden merfû olanlar Ümmü Atıyye el-Ensâriyye hadisi ile “mekrume” hadisidir. Mevkûf rivâyetler; Hz. Hamza, hulefâ-yi râşidînin üçü Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali, Hz. Peygamber'in hanımları Hz. Meymûne ve Hz. Âişe ile diğer iki sahâbî Zeyd b. Sâbit el-Ensârî ve Osman b. Ebi'l-Âs hadisleridir. Maktû rivâyetler ise her biri tâbîînin büyüklerinden olan Hasan-ı Basrî, Amr b. Dînâr, Rebîa b. Ebî Abdirrahmân, Zeyd b. Eslem ve Yahyâ b. Saîd el-Ensârî hadisleridir. Bütün bu merfû, mevkûf ve maktû rivâyetler, istisnâsız kadınların sünnet edilmesi uygulamasının Hz. Peygamber, sahâbe ve tâbîîn dönemlerinde yaygın bir şekilde tatbik edildiğini göstermektedir.

Hız. Peygamber döneminde sünnet düğünü yapıldığına dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Sahâbî Osman b. Ebi'l-Âs'ın, Hz. Peygamber zamanında böyle bir uygulama bulunmadığını ifade ederek sünnet düğünü için düzenlenen yemeğe iştirak etmediği nakledilmektedir. Aynı hadisin diğer bir rivâyetine göre Osman b. Ebi'l-Âs'ın bu

¹⁵³ Eryiğit Bader, “Sünnet Olma ve Kadın Sünneti”, 104; <https://www.dw.com/tr/d%C3%BCnyadaki-kad%C4%B1n-feministler-ne-i%C3%A7in-m%C3%BCcadele-ediyor/a-47830497> (25.08.2020); Büken, <https://ojs.emu.edu.tr/index.php/woman2000/article/view/48> (25.08.2020).

¹⁵⁴ bk. Aynur Eryiğit Bader, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'da Kürtaj = Abortion in Judaism, Christianity and Islam”, *Antakiyat: Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi = Journal of Social and Theological Studies* 1 (Hatay 2019), 116-141.

¹⁵⁵ *Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)*, 4, 14 (md. 39); Eryiğit Bader, “Sünnet Olma ve Kadın Sünneti”, 104; http://kadinininsanhaklari.org/wp-content/uploads/2018/02/MorBulten_Sayi16.pdf (25.08.2020);

¹⁵⁶ Eryiğit Bader, “Sünnet Olma ve Kadın Sünneti”, 104; Kırış, “Bir Sünnet Türü ile İlgili Hadislerin Günümüz Şartlarında Değerlendirilmesi”, 22-23, 26.

¹⁵⁷ İslam dininin estetik ameliyatlara hakkındaki hükmü için bk. Diyanet Vakfı Yayınları, *İlmihal I (İman ve İbadetler) - II (İslam ve Toplum)* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005) 2/83-84.

¹⁵⁸ Özenç, “Kadın Sünneti: Etnomerkezci Önyargılardan Kültürel Dinamikleri Dikkate Alan Bir Yaklaşım Doğru”, 152-153, 163; Eryiğit Bader, “Sünnet Olma ve Kadın Sünneti”, 86.

¹⁵⁹ Özenç, “Kadın Sünneti: Etnomerkezci Önyargılardan Kültürel Dinamikleri Dikkate Alan Bir Yaklaşım Doğru”, 152-153, 163. krş. Eryiğit Bader, “Sünnet Olma ve Kadın Sünneti”, 86; Kırış, “Bir Sünnet Türü ile İlgili Hadislerin Günümüz Şartlarında Değerlendirilmesi”, 21.

yemeğe katılmaması, bu yemeğin bir kız çocuğunun sünneti nedeniyle düzenlenmiş olmasıyla ilişkilendirilmiştir. Bazı âlimlerin ifade ettiği üzere Osman b. Ebi'l-Âs'ın bu câriyenin sünnet yemeği davetine icabet etmemesinin nedeni kadın sünneti uygulamasının herkese açık tutulmamasıdır. Zira Araplarda câri olan âdet, erkeklerin aksine sünnet uygulamasının kadınlar için açıktan değil, gizli yapılmasıdır. Öte yandan bu rivâyet mevzubahis sünnet yemeklerinin sahâbe zamanında meydana çıkmaya başladığına işaret etmektedir. Nitekim rivâyetlerin gösterdiğine göre sahâbe dönemi ve sonrasında kadınların sünnet düğün ve merasimlerinde de erkeklerin sünnet düğünlerinde olduğu gibi davet ve eğlence tertiplenmiştir. Nitekim Hz. Âişe'nin kız yeğenlerinin sünnetinde çocukları eğlendirecek birinin gelmesini onayladığı nakledilmiştir. Yine Zeyd b. Sâbit el-Ensârî'nin kızını sünnetinde düğün yemeği verdiği, bu vesileyle muhâcir ve ensârın toplandığı aktarılmaktadır.

Kızların sünnet olması konusunda, her üç dinin kutsal kitabında bir açıklama yoktur. Daha çok müslümanlar arasında yaygın olan bu âdet, kısmen de olsa Yahûdi ve Hıristiyanlar arasında da uygulanmaktadır. Kadınların sünneti Araplar arasında İslâm öncesi ve sonrası dönemde de yapılmaktaydı.

Zamanımızda ki fakîhlerin ekserisi kadınların sünnetinin meşrûluğu konusunda ittifak etmiş olmakla beraber kadın sünnetinin âdet/örf olduğu görüşündedirler. Kadın sünneti uygulamasını güzel ahlâkın bir parçası olarak gören bazı Mısırlı âlimlerin, kadın sünnetinin hükmünü müstehap gören fetvâları bulunmaktadır. Genel kanaat bu uygulamanın, dinî bir sorumluluktan/ibadetten daha çok örf olduğu yönündedir. Kızların sünnet edilme sebep ve gerekçeleri inanç ve kültürlere göre değişiklik arz etmektedir.

Kaynakça

- Abdülazîz İbrâhîm el-Ömerî. *el-Hıraf ve 's-sanâât fi 'l-Hicâz fi asri 'r-Rasûli sallallâhu aleyhi ve sellem*. Riyâd: Dârü İşbilyâ, 1420/2000.
- Abdülemîr Ali Mühennâ. *Ahbârü 'n-nisâ' fi Kitâbi 'l-Egânî*. Beyrut: Müessesetü'l-Kütübi's-Sekafiyye, 1409/1988.
- Abdürrezzâk es-San'ânî, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî. *el-Musannef*. nşr. Habîbu'r-Rahmân el-A'zamî. 12 Cilt. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1403/1983.
- Adevî, Alî b. Ahmed b. Mükremillâh. *Hâşiyetü 'l-Adevî alâ şerhi Kifâyeti 't-tâlibi 'r-rabbânî*. nşr. Yûsuf eş-Şeyh Muhammed el-Bikâ'î. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1414/1994.
- Ahmed b. Hanbel, Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî. *el-Müsned*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1398/1978.
- Akdemir, Duru Şahyar. "İnsan Hakları İhlali Olarak Kadın Sünneti". *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi* 5/13 (2017), 1047-1065.
- Aksan, Doğan. *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2003.
- Aktan, Hamza. "Âkile". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/248-249. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Akyüz, Vecdi. "Kur'ân ve Sünnette Ebeveyn ve Çocuk Hakları". *Kur'ân ve Sünnete Göre Temel İnsan Hakları Tartışmalı İlmî Toplantı 21-22 Aralık 2013* (2014), 275-345.
- Ali el-Kârî, Ali b. Sultân Muhammed, *Mirkâtü 'l-mefâtih Şerhu Mişkâti 'l-Mesâbih*. nşr. Cemâl Aytânî. 11 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1422/2001.

- Altınay, Ramazan. *Emevîlerde Günlük Yaşam*. Ankara: Ankara Okulu, Yayınları, 2006.
- Amr Abdülmun'im Selim. *ed-Dürbe 'ale'l-meleke keyfiyyetü tahrîci'l-mesâili'l-fıkhiyye ve'l-'akadiyye mi'l-kitâbi ve's-sünneti ve musannefâti ehli'l-'ilm li'l-vusûli ile'r-râcih mine'l-akvâl ma'a tedribât 'ameliyye tu'inü'l-bâhise 'alâ zâlik*, Riyâd: Dâru İbni'l-Kayyim - Kâhire: Dâru İbn Affân, 1425/2004.
- Apak, Adem. *Kur'an'ın Geliş Ortamında Arap Toplumunu (Sosyal, Kültürel ve İktisadi Hayat)*. İstanbul: Kuramer, 2017.
- Atalay, Halil. *Edebü'l-Müfred Çeviri ve Şerhi*. 2 Cilt. İstanbul: Beka Yayınları, 2014.
- Ataseven, Âsaf. *Tarih Boyunca Sünnet*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları A.Ş., 2005.
- Ateş, Ali Osman. *İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1996.
- Aycan, İrfan. "İslâm Toplumunda Eğlence Sektörünün Ortaya Çıkışı". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 38 (1998), 155-194.
- Aycan, İrfan. "Musiki". *Emeviler Dönemi Bilim Kültür ve Sanat Hayatı*. Ankara: Otto Yayınları, 155-203.
- Aydınlı, Abdullah. *Hadis Istılahları Sözlüğü*. İstanbul: İFAV, 2011.
- Aydınlı, Abdullah. "Merfû". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/180-181. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Aydınlı, Abdullah. "Mevkuf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/438-440. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Azimli, Mehmet. *Cahiliyye'yi Farklı Okumak*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016.
- Azimli, Mehmet. *Siyeri Farklı Okumak*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017.
- Barnabas İncili Hıristiyanlığın Saklanan İncili*. çev. Kemal Özdemir. İstanbul: Nokta Kitap, ts.
- Başaran, Selman. "Haccâc b. Ertât". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 14/425-426. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Bayat, Ali Haydar. *Tarihte Sünnet ve Tarihimizde, Folklorumuzda Sünnet Şenlikleri*. Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Kürsüsü, İzmir 1979.
- Begavî, el-Hüseyn b. Mes'ûd. *Şerhu's-sünne*. nşr. Züheyr eş-Şâviş - Şuayb el-Arnâvût. 16 Cilt. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1403/1983.
- Belâzürî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir. *Fütûhu'l-büldân*. Beyrut: Dâru ve Mektebetü'l-Hilâl, 1408/1988.
- Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin. *es-Sünenü'l-kübrâ* (Zeylinde İbnü't-Türkmânî'nin *el-Cevheru'n-nakî*'si ile birlikte). 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Bezzâr, Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik, *el-Bahru'z-zehhâr bi Müsnedi'l-Bezzâr*. nşr. Mahfûzurrahmân Zeynullâh - Âdil b. Sa'd - Sabrî Abdülhâlik eş-Şâfiî. 18 Cilt. Medine-i Münevvere: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1424/2003.
- Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (UNICEF)*. <https://www.unicefturk.org> (23.08.2020).
- Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesitesi Genel Tavsiye Kararları (KKAOKK)*. <http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf> (25.03.2006).
- Bozkurt, Nebi. *Hadis'te Folklor Eğlence*. İstanbul: İFAV, 1997.
- Bozkurt, Nebi. "Sünnet Düğünü". *Şâmil İslâm Ansiklopedisi*. 5/462-463. İstanbul: Şamil Yayıncılık, 1992.
- Bozkurt, Nebi. "Sünnet (Hitan)". *Şâmil İslâm Ansiklopedisi*. 5/460-462. İstanbul: Şamil Yayıncılık, 1992.
- Bozkurt, Nebi. "Sünnet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/157-159. Ankara: TDV Yayınları, 2010.

- Bozkurt, Nebi. “Sünnette Düğün”. *Mehir* (Konya 1999), 3/29-38.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâil. *Sahîhu'l-Buhârî*. nşr. Sâlih b. Abdülazîz Âlu's-Şeyh. Riyâd: Dârü's-Selâm, 1420/1999.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâil. *el-Edebü'l-müfred*. nşr. Muhammed Fuâd 'Abdülbâkî. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1417/1997.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâil. *et-Târîhu'l-kebîr*. nşr. Abdurrahmân el-Muallimî el-Yemânî. 9 Cilt. Hindistan: Dâru'l-Meârifî'l-Osmâniyye, 1362-1380/1943-1960.
- Büken, Nüket Örnek. “İstanbul Sözleşmesi Bağlamında Kadın Sünneti”. *Kadın/Women 2000 Journal for Women's Studies (JWS)* 20/1 (2019), 17-42 [<https://ojs.emu.edu.tr/index.php/woman2000/article/view/48> (25.08.2020)].
- Câhiz, Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Câhiz. *el-Buhalâ'*. Dâru ve Mektebetü'l-Hilâl, Beyrut 1419/1998; nşr. Ahmed el-Avâmî Bek - Ali el-Cârim Bek. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1422/2001.
- Câhiz, Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Câhiz. *Kitâbu'l-hayevân*. nşr. Abdüsselam Muhammed Harun. 8 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1384/1965-1389-1969.
- Cevherî, İsmâil b. Hammâd. *es-Sihâh Tâcü'l-lugat ve shâhu'l-arabiyye*. nşr. Ahmed Abdülgafûr Attâr. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1407/1987.
- Cüveynî, Abdülmelik b. Abdillâh en-Nîsâbü'rî. *Nihâyetü'l-matlab fî dirâyeti'l-mezheb*. nşr. Abdülazîm Mahmûd ed-Dîb. 20 Cilt. Cidde: Dâru'l-Minhâc, 1428/2007.
- Çakan, İsmail Lütfi. *Hadis Usûlü*. İstanbul: İFAV, 2009.
- El Damanhoury, I. “The Jewish and Christian View on Female”. *African Journal of Urology*, 19/3 (September 2013), 127-129.
- Dalci, Osman Salih. *İslâm'da Sünnet ve Merasimleri*. İstanbul: Şelâle Yayınları, 1976.
- Demircan, Adnan. *Cahiliye Arapları*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2015.
- Diyanet Vakfı Yayınları. *İlmihal I (İman ve İbadetler) - II (İslâm ve Toplum)*. 2 Cilt. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005.
- Ebû Abdillâh b. el-Hâc, Muhammed b. Muhammed. *el-Medhal*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Ebû Bekr el-Hallâl, Ahmed b. Muhammed. *Kitâbü't-Tereccül min kitâbi'l-câmi' li ulûmi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*. nşr. Abdullah b. Muhammed el-Mutlak. Riyâd: Mektebetü'l-Meârif, 1416/1996.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî. *es-Sünen*. (*Mevsûatü'l-hadîsi's-şerîf el-Kütübü's-Sitte* içinde). nşr. Sâlih b. Abdülazîz b. Muhammed b. İbrahim Âlu's-Şeyh. Riyâd: Dârü's-Selâm, 1420/1999.
- Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, Alî b. el-Hüseyn. *el-Egânî*. nşr. Alî Mühennâ - Sümeyr Câbir. 24 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1415/1995; nşr. İbrâhim el-Ebyârî. 31 Cilt. Kâhire: Dâru's-Şa'b, 1389-1399/1969-1979.
- Ebü't-Tayyib el-Azîmâbâdî, Muhammed Şemsü'l-Hak b. Emîr Alî ed-Diyânüvî. *Avnü'l-ma'bûd Şerhu Süneni Ebî Dâvûd* (İbnü'l-Kayyim'in *Tehzîbü Süneni Ebî Dâvûd*'u ile birlikte). 6 Cilt (12 Cüz). Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1410/1990.
- Efendioğlu, Mehmed. “Maktû”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/457-458. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Eryiğit Bader, Aynur. “Sünnet Olma ve Kadın Sünneti”. *Eskiye: Anadolu İlahiyat Akademisi Araştırma Dergisi* 37 (Ankara, Kış 2018), 81-107.
- Eryiğit Bader, Aynur. “Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'da Kürtaj = Abortion in Judaism, Christianity and Islam”. *Antakiyat: Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi = Journal of Social and Theological Studies* 1 (Hatay 2019), 116-141.
- el-Elbânî, Muhammed Nâsıruddîn. *Sahîhu'l-Edebi'l-müfred li'l-İmâmi'l-Buhârî*. Cübeyl: Dâru's-Sıddîk, 1415/1994.

- el-Elbânî, Muhammed Nâsiruddîn. *Silsiletü'l-ehâdisi'd-da'ife ve'l-mevzûa ve eseruhâ's-seyyi' fi'l-ümme*. 14(3) Cilt. Riyâd: Mektebetü'l-Meârif, 1412/1992.
- el-Elbânî, Muhammed Nâsiruddîn. *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*. 7(3) Cilt. Riyâd: Mektebetü'l-Meârif, 1415/1995.
- el-Elbânî, Muhammed Nâsiruddîn. *Temâmü'l-minne fi't-ta'likî 'alâ Fıkhî's-sünne*. Riyâd: Dâru'r-Râye, 1409/1989.
- Fâkihî, Muhammed b. İshâk. *Ahbâru Mekke fi kadîmi'd-dehr ve hadîsîh*. nşr. Abdülmelik b. Abdullah b. Dehîş. 6 Cilt. Beyrut: Dâru Hıdır, 1414/1994.
- Fehmî Sa'd. *el-Âmmetü fi Bağdâd fi'l-karneyni's-sâlis ve'r-râbi' li'l-hicre dirâse fi't-târîhi'l-ictimâi*. Beyrut: Dârü'l-Müntehabi'l-'Arabî, 1413/1993.
- Ferec Muhammed Muhammed Sâlim. *Hükmü hitâni'l-inâs dirâse mukârene beyne'l-fıkhî'l-İslâmî ve't-tib ve'l-kânûn*. İskenderiyye: Mektebetü'l-Vefâ' el-Kânûniyye, 1435/2014.
- Gemalmaz, Mehmet Semih. *İnsan Hakları Belgeleri Cilt 5*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2004.
- Göktaş, Kaan. *Oldu da Bitti Maşallah Tarih, Din, Etik ve Çocuk Hakları Açısından Sünnet*. İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2013.
- Gündüzöz, Soner. "Arapçada Kültür Dil İlişkisi: Arapça'nın Yapılanması ve Algılanmasında Etkili Öğeler". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 5/2 (2005), 215-229.
- Günel, Fuat. "Gariz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/382. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Günel, Fuat. "İbn Süreyc". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/366-367. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Günel, Fuat. "Ma'bed b. Vehb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/283. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Günel, Fuat. "Mâlik b. Ebü's-Semh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/506. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Göçer, Ali. "Dil-Kültür İlişkisi ve Etkileşimi Üzerine". *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi* 103/729 (Eylül), 50-57.
- Görgün, Tahsin. "İbn Habîb es-Sülemî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19/510-513. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Gürkan, Salime Leyla. "Sünnet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/155-157. Ankara: TDV Yayınları, 2010.
- Hâkim, Ebû Abdillâh el-Hâkim en-Nisâbûrî. *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn (Zehebî'nin Telhîsu'l-Müstedrek'i ile birlikte)*. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-'Arabî, ts.; nşr. Mustafa Abdülkâdir Atâ'. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1411/1990; nşr. Abdüsselâm b. Muhammed b. Ömer 'Allûş. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1419/1998.
- Harb b. İsmâil, Harb b. İsmâil el-Kirmânî. *Mesâilü Harb b. İsmâil el-Kirmânî (et-Tahâre ve's-salâh)*. nşr. Muhammed b. Abdullah es-Süreyyî'. Beyrut: Müessesetü'r-Reyyân, 1434/2013.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ahmed b. Alî. *Târîhu Bağdâd*. 18 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-'Arabî, ts.
- Hökelekli, Hayati. "Çocuk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/355-359. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Hüseyin b. 'Avde el-Avâyişe. *Şerhu Sahîhi'l-Edebi'l-müfred*. 3 Cilt. Kuveyt: Gırâs, 1439/2018.
- İbn Abdilber, Yûsuf b. Abdullah el-Kurtubî. *et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta' mine'l-me'ânî ve'l-esânîd*. nşr. Muhammed 'Abdülkâdir 'Atâ'. 11 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1424/2003.
- İbn Abdîrabbih, Ahmed b. Muhammed b. Abdîrabbih. *el-'İkdü'l-ferîd*. nşr. Müfid Muhammed Kamîha. 9 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1404/1983.

- İbn Adî, Abdullâh b. Adî el-Cürcânî. *el-Kâmil fî duafâi'r-ricâl*. nşr. Kurul. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1405/1985.
- İbn Asâkir, Alî b. el-Hasen ed-Dımaşkî. *Tebyînü'l-ımtinân bi'l-emri bi'l-ıhtitân*. nşr. Mecdî Fethî es-Seyyid. Tantâ (Mısır): Dâru's-Sahâbe li't-Türâs, 1410/1989.
- İbn Cüzey, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed. *el-Kavânînü'l-fıkhîyye fî telhîsi mezhebi'l-Mâlikîyye ve't-tenbîh alâ mezhebi's-Şâfi'îyye ve'l-Hanefîyye ve'l-Hanbelîyye*. nşr. Mâcid el-Hamevî. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1434/2013.
- İbn Habîb, Abdülmelik b. Habîb es-Sülemî. *Kitâbü Edebi'n-nisâ' (Kitâbü'l-Gâye ve'n-nihâye)*. nşr. Abdülmecîd Türkî. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1412/1992.
- İbn Hacer, Ahmed b. Alî el-'Askalânî. *Fethu'l-bârî bi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. nşr. Abdülazîz b. Abdullah b. Bâz. 13 Cilt. Kâhire: Dâru'r-Reyyân li't-Türâs, 1407/1986.
- İbn Hacer, Ahmed b. Alî el-'Askalânî. *el-Metâlibü'l-'âliye bi zevâidi'l-mesânîdi's-semâniye*. nşr. Habîburrahmân el-A'zamî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1414/1993.
- İbn Hânî, İshâk b. İbrâhîm b. Hânî. *Mesâilü'l-İmâm Ahmed*. nşr. Züheyr eş-Şâviş. 2 Cilt. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1400/1980.
- İbn Ebî Hâtîm, Abdurrahmân b. Muhammed er-Râzî. *Kitâbü'l-İlel*. nşr. Komisyon (Sa'd b. Abdullah el-Humeyyid – Hâlid b. Abdurrahmân el-Cüveysî). 7 Cilt. Riyâd, 1427/2006.
- İbn Ebî Şeybe, Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe. *el-Musannef*. nşr. Muhammed Şâhîn. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1416/1995.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd. *es-Sünen*. nşr. Sâlih b. Abdülazîz Âlu's-Şeyh. Riyâd: Dâru's-Selâm, 1420/1999.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem b. Manzûr. *Lisânü'l-'Arab*, 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1410/1990.
- İbn Nüceym, Zeynuddîn b. İbrâhîm. *el-Bahru'r-râik Şerhu Kenzi'd-dekâik*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1413/1993.
- İbn Teymiyye, Ahmed b. Abdülhalîm. *Fetâva'n-nisâ'*. nşr. Ahmed es-Sâyih – es-Seyyid el-Cemîlî, Kâhire: Dâru'r-Reyyân li't-Türâs, 1408/1987.
- İbn Teymiyye, Ahmed b. Abdülhalîm. *Mecmûu'l-fetâvâ*. nşr. Abdurrahmân b. Muhammed. 37 Cilt. Riyâd: Dâru 'Âlemi'l-Kütüb, 1412/1991.
- İbn Teymiyye, Ahmed b. Abdülhalîm. *Şerhu'l-Umde fî'l-fıkh (Kitâbu't-Tahâra)*. nşr. Suûd b. Sâlih el-'Utayşân. Riyâd: Mektebetü'l-Ubeykân, 1412/1991.
- İbrâhîm el-Harbî, İbrâhîm b. İshâk. *Garîbü'l-hadîs*. nşr. Süleymân el-Âyid. 3 Cilt. Mekke: Câmi'atü Ümmi'l-Kurâ, 1405/1985.
- İbnü'l-Kayyim, Muhammed b. Ebî Bekr. *Tuhfetü'l-mevdûd bi ahkâmi'l-mevlûd*. nşr. Salâhuddîn Makbûl Ahmed. Kuveyt: Dâru İlâfî'd-Düveliyye, 1416/1996.
- İzgi, M. Cumhur. "Tedavi Amaçlı Olmayan Erkek Çocuk Sünnetinin Etik Değerlendirmesi". *Türk Psikiyatri Dergisi* 26/3 (2015), 204-212.
- Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)*. Avrupa Konseyi Sözleşmeler Dizisi (No. 210), İstanbul 2011. <https://www.coe.int/conventionviolence> (23.08.2020).
- Kara, Ali. *Ayet ve Hadisler Işığında Aile İlmihali (Güncel Konularla)*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013.
- el-Karadâvî, Yûsuf. <https://www.al-qaradawi.net/node/4306> (28.08.2020).
- Karaman, Hayrettin. <http://www.hayrettinkaraman.net/makale/0621.htm> (28.08.2020).
- Karaman, M. İhsan. "Sosyokültürel, Etik, Tıbbi ve İslami Perspektiften Kız Çocuklarda ve Kadınlarda Sünnet". *Anadolu Kliniği ve Tıp Bilimleri Dergisi* 22/2 (İstanbul, Mayıs 2017), 125-130.

- Kırış, Şemsettin. “Bir Sünnet Türü ile İlgili Hadislerin Günümüz Şartlarında Değerlendirilmesi”. *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)* 18/1 (2020), 7-26.
- Kitâb-ı Mukaddes Eski (Ahit/Tevrat) ve Yeni (İncil) Ahit*. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 1949, 1958, 1969.
- Koçyiğit, Talat. *Hadis Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Rehber Yayınları, 1992.
- Mâlik, Mâlik b. Enes el-Asbahî. *el-Muvatta’*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-‘Arabî, 1406/1985.
- Mâverdî, Alî b. Muhammed. *el-Hâvi’l-kebîr fî fıkhi mezhebi’l-İmâmi’ş-Şâfî (Şerhu Muhtasari’l-Müzenî)*. nşr. Ali Muhammed Muavvaz – Âdil Ahmed Abdülmevcûd. 19 Cilt. Beyrut: Dârü’l-Kütübî’l-‘İlmiyye, 1419/1999.
- Mecdüddîn İbnü’l-Esîr, Ebü’s-Seâdât el-Mübârek b. Esîrüddîn el-Cezerî. *en-Nihâye fî garîbi’l-hadîs*. nşr. Tâhir ez-Zâvâ - Mahmûd et-Tanâhî, 5 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü’l-‘İlmiyye, ts.
- Merdâvî, Alî b. Süleymân. *el-İnsâf fî ma’rifeti’r-râcih mine’l-hilâf ‘alâ mezhebi’l-İmâmi’l-mübeccel Ahmed b. Hanbel*. nşr. Muhammed Hâmid el-Fikî. 12 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-‘Arabî, 1419/1998.
- Mer’î b. Ahmed el-Halkî. *el-Hitân ve ahkâmuh*. Riyâd: Dâru’l-Âsime, 1435/2014.
- Muvaffakuddîn İbn Kudâme, Abdullah b. Ahmed. *el-Muğni ‘alâ Muhtasari’l-Hırakî*. nşr. Dr. Abdülmuhsin et-Türkî - Dr. Abdülfettâh Muhammed el-Hulv. 15 Cilt. Kâhire: Mektebetü Hecr, 1412/1992.
- Müberred, Muhammed b. Yezîd. *el-Kâmil fî’l-luga ve’l-edeb*. nşr. Muhammed Ebü’l-Fadl İbrâhim. 4 Cilt. Kâhire: Dârü’l-Fikri’l-‘Arabî, 1417/1997.
- Müslim, Müslim b. el-Haccâc. *Sahîhu Müslim*. nşr. Sâlih b. Abdülazîz Âlu’ş-Şeyh. Riyâd: Dârü’s-Selâm, 1420/1999.
- Nesâî, Ahmed b. Şuayb b. Alî. *es-Sünenü’s-süğrâ*. nşr. Sâlih b. Abdülazîz Âlu’ş-Şeyh. Riyâd: Dârü’s-Selâm, 1420/1999.
- Nevevî, Yahyâ b. Şeref. *Tahrîru elfâzi’t-Tenbîh ev lugatü’l-fikh*. nşr. Abdülganî ed-Dakr. Dımaşk: Dârü’l-Kalem, 1408/1988.
- Nuhoğlu, Ayşe. “Sünnet ve Ceza Hukuku”. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (Özel Sayı)* 19/2 (İstanbul 2013), 211-220.
- Özaydın, Abdülkerîm, “Hâlid b. Abdullah el-Kasrî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/281- 282. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Özenç, Berke. “Kadın Sünneti: Etnomerkezci Önyargılardan Kültürel Dinamikleri Dikkate Alan Bir Yaklaşım Doğru”. *İÜHFİM* 64/2 (İstanbul 2006), 145-166.
- Sarı, Necmi. *Din Tarih Ahlak Tıp ve Hukuk Açısından Erkek Sünneti ve Kadın Sünneti*. İstanbul: Ümmülkura Yayınları, 2021.
- Sarı, Necmi. “Hifâdü’n-Nisâ’ya İlişkin Mevkûf ve Maktû Hadislerin Sıhhat ve Delâlet Açısından Değerlendirilmesi”. *RUSUH Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 2/1 (2022), 105-125.
- Sarı, Necmi. “Kız Çocukların Sünnet Edilmesine Yönelik Merfû Hadislerin Sened ve Metin Yönünden Değerlendirilmesi”. 2. Uluslararası Multidisipliner Çocuk Çalışmaları Kongresi (2. nd International Multi-Disciplinary Children’s Studies Congress), 01-02 Aralık 2021. *İktisadi Kalkınma ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü* (Ankara 2021), Tam Metin Kitabı, 173-190.
- Savaş, Rıza. “Emevîler Devri Eğlence Hayatından Kesitler ve Dönemin Bazı Kadın Şarkıcıları”. *İSTEM: İslâm San’at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi* 4/8 (2006), 51-62.
- Savaş, Rıza. *İslâm’ın İlk Asrında Kadın*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2019.
- Seffârîni, Muhammed b. Ahmed. *Keşfü’l-lisâm Şerhu Umdeti’l-ahkâm li-Abdülganî el-Makdisî*. nşr. Nûreddîn Tâlib. 7 Cilt. Dımaşk-Beyrut: Dârü’n-Nevâdir, 1428/2007.

- Soyer, Senem. “Kadın Sünneti: Kültürel Dayanakları ve Yol Açtığı Sorunlar”. *EKEV Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler* - 18/60 (2014), 403-414.
- Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-tefsîri bi'l-me'sûr*. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1411/1990.
- Şâfiî, Muhammed b. İdrîs. *el-Müsned*. nşr. Mâhir Yâsîn el-Fahl. 4 Cilt. Kuveyt: Mektebetü Grâs, 1425/2004.
- Şerbâsî, Ahmet. *Sorulu-Cevaplı İslâm Fıkhı*. 8 Cilt. İstanbul: Özgü Yayınları, 1998.
- Taberânî, Süleymân b. Ahmed. *el-Mu'cemu'l-evsat*. nşr. Târik b. 'Ivazullâh b. Muhammed ve 'Abdulmuhsin el-Hüseynî. 10 Cilt. Kâhire: Dârü'l-Haremeyn, 1415/1995.
- Taberânî, Süleymân b. Ahmed. *el-Mu'cemu'l-kebir*. nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Silefî. 25 Cilt. Dâru İhyâi't-Türâsî'l-'Arabî, ys., ts.
- Taberânî, Süleymân b. Ahmed. *el-Mu'cemu's-sağîr (er-Ravdu'd-dânî ile'l-mu'cemi's-sağîr li't-Taberânî)*. nşr. Muhammed Şükür Mahmûd el-Hâcc. 2 Cilt. Beyrut ve Ammân: el-Mektebü'l-İslâmî ve Dâru 'Ammâr, 1405/1985.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-beyân an (fi) te'vîli âyi'l-Kur'ân*. 12 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1412/1992.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1411/1991.
- Taslaman, Caner – Taslaman, Feryal. *İslam ve Kadın*. İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2020.
- Taybe Sâlih eş-Şüzür. *Elfâzü'l-hadâratî'l-Abbâsiyye fi müellefâtî'l-Câhiz*. Kâhire: Dâru Kubâ', 1419/1998.
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ. *el-Câmi'u's-sahîh*. nşr. Sâlih b. Abdülazîz Âlu's-Şeyh. Riyâd: Dârü's-Selâm, 1420/1999.
- Turabi, Ahmet Hakkı. “İshâk el-Mevsilî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/536-537. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Turabi, Ahmet Hakkı. “İlk Dönem İslâm Dünyasında Musikî Çalışmalarına Bakış”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13-14-15 (1995-1996-1997), 225-248.
- Turabi, Ahmet Hakkı. “Medîneli Efemine Şarkıcı Tuveys (11-92/632-711)”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (2010), 41-65.
- Turabi, Ahmet Hakkı. “Yûnus el-Kâtib”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/607-608. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Ulvân, Abdullah Nâsîh. *Terbiyetü'l-evlâd fi'l-İslâm*. 2 Cilt. Kâhire: Dârü's-Selâm, 1401/1981.
- Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye. *el-Mevsû'atü'l-fikhiyye*. 45 Cilt. Kuveyt: 1404/1983-1429/2008.
- Yaran, Rahmi. “Düğün”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/15-16. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Yazoğlu, Ruhattin. “Dil-Kültür İlişkisi”. *EKEV Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler* - 6/11 (2002), 21-44.
- Yazoğlu, Ruhattin. “Süreklilik ve Değişim Açısından Dil-Kültür İlişkisinin Felsefi Bir Tahlili”. *Uluslararası Din ve Dil Sempozyumu, 30 Kasım 2018 = International Symposium on Religion and Language, 30 November 2018* (2018), 29-35.
- Yücel, Ahmet. *Hadis Usûlü*. İstanbul: İFAV, 2021.
- Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer b. Muhammed, *el-Fâik fi garîbi'l-hadîs*. nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî - Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, ts.
- Wensinck, Arent Jean. “Hitân”. *Türkiye Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi*. 5(1), 543-547. İstanbul: MEB Yayınları, 1977.